

Sport og elite i det klassiske Grækenland¹

af Thomas Heine Nielsen

Den homeriske elite og sporten

Var der noget specielt forhold mellem 'sporten' og 'eliten' i det klassiske Grækenland (479 – 323 f.Kr.)? I vor tid er forholdet mellem sporten og eliten vel nærmest det, at der nok er et par excentriske pengemænd, der investerer i sporten, mens kendisser fra politikere til medlemmer af kongehuset bruger f.eks. fodboldlandskampe som en lejlighed til at lade sig se. Den intellektuelle og kunstneriske elite, derimod, skyr praktisk talt sporten: Det er egentlig kun en poetisk særling som Jørgen Leth, der åbent vedgår, at han har et personligt og lidenskabeligt forhold til (cykel)sporten. I det følgende essay skal jeg betragte forholdet mellem eliten og sporten i det klassiske Grækenland, og jeg må naturligvis begynde med at vise, at den græske oldtids elite havde et anderledes seriøst forhold til sporten, end vor tids elite har.²

I vor tid er der som sagt en tendens til, at eliten ikke rigtig tager sporten alvorligt, og at sporten ikke er en integreret del af elitens livsstil. Eliten i det antikke Grækenland, derimod, tog sporten dybt alvorligt,³ og det behøver man blot at kaste et hurtigt blik på de homeriske digte for at erkende. Der er omfangsrige beskrivelser af sportsbegivenheder i begge de to store homeriske digte. I *Odysseens* 8. sang finder man en beskrivelse af en række konkurrencer, der nærmest må beskrives som aristokratisk tidsfordriv.⁴ Odysseus er her nået til eventyrfolket faiakernes ø, hvor han bevæertes gæstfrit af kong Alkinoos. På et tidspunkt afbryder kongen festlighederne ved hoffet og lader arrangere en række sportskonkurrencer.

-
1. Det følgende essay er baseret på et foredrag holdt i studenterforeningen Phrontisterium, Saxo-Instituttets Afdeling for Græsk & Latin (KUA), den 26. oktober 2010 og for medlemmer af Saxo-Instituttets stab den 28. oktober 2010. Jeg takker Sten Ebbesen for opfordringen til at tale om emnet i Elitesøjlen regi. Mette Christiansen, Jakob Leth Fink, Heine Hansen og Niels Grotum Sørensen takkes for nyttige kommentarer og rettelser.
 2. Her må jeg gøre det klart, at jeg med 'sport' i antikken mener *både* konkurrencer af den art, der blev afviklet i f.eks. Olympia, og livet i bystaternes sportsanlæg som f.eks. gymnasierne, og at jeg bruger udtrykket 'elite' på samme lidt upræcise måde, som historikere f.eks. bruger ordet 'stat' o.lign., når de taler om fortidige kulturer: Der er ingen grund til at definere begreberne alt for præcist i denne sammenhæng, for så risikerer vi at måtte indskrænke os alt for meget – og det i en situation hvor kildematerialet i forvejen er uhyre spinkelt.
 3. Der fandtes naturligvis enkelte intellektuelle excentrikere – Xenophanes og Platon, for eksempel – der var kritiske over for visse aspekter af sportens rolle i samfundslivet og opdragelsen; se Nielsen, *Team Ephesos*.
 4. Andre rekreative sportsaktiviteter i den episke digtning: *Od.* 4.626; 17.168. Cf. Dickie 1983: 242.

Tilskuerne ved konkurrencerne udgøres af “Faiakernes herrer i felten såvel som i rådet”⁵ – den politiske og militære ledelse – mens deltagerne i selve konkurrencerne er disse sociale spidsers sønner: Kong Alkinoos’ søn Laodamas viser sig f.eks. at være en habil bokser.⁶ Der konkurreres i løb, brydning, længdespring, diskoskast og boksning – discipliner, som alle findes på programmet ved De Olympiske Lege i klassisk tid.⁷ Odysseus selv deltager ikke i konkurrencerne til at begynde med, og på det tidspunkt, hvor de finder sted, har han endnu ikke afsløret sin identitet over for sin vært. En af digterens hensigter med at indføre sportskonkurrencer i digtet er givet at lade den ukendte fremmede få lejlighed til at vise, hvilket stof han er gjort af.⁸ Som prins Laodamas siger, da han opfordrer Odysseus til at deltage (overs. Due):

Aldrig vinder en mand så stor og berømmelig hæder
som når han øver bedrift med styrke i ben og i arme.⁹

Det græske ord, der her er oversat til “berømmelig hæder”, er *kleos* (κλέος), et ord der er i familie med verbet *klyein* (κλύειν), der betyder “høre”.¹⁰ *Kleos* er altså det, der høres om, siges om en mand, og betyder sådan noget som “berømmelse”. *Kleos* er simpelthen dét, homeriske helte og historiske grækere higede efter: Et ry der lever efter døden på kommende slægters læber, eller som Grønbech sagde: “*Kleos* betyder hvad folk siger om en mand, deres rosende omtale af hans ædelmod og kækhed ... En højættet mand kan ikke være tilfreds, uden hans *kleos* går viden om blandt mennesker, måske når op til den brede himmel, men i hvert fald rækker så langt ud som venner og fjender kan bære hans navn. Selv om det opfylder den ganske verden, fattes der noget, hvis det ikke tillige lever videre i slægten og nøder sene

5. Hom. *Od.* 8.97 (overs. Due): Φαιήκων ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες.

6. Hom. *Od.* 8.130: πύξ δ' αὖ Λαοδάμας, ἀγαθὸς παῖς Ἀλκινόοιο (“mens Alkinoossønnen Laodamas sejred i boksning” (overs. Due)). Cf. Dickie 1983: 246.

7. Om De Olympiske Leges program, se Lee 2001.

8. Se også Dickie 1983: 247-8.

9. Hom. *Od.* 8.147-8: οὐ μὲν γὰρ μείζον κλέος ἀνέρος, ὄφρα κεν ᾗσιν, | ἢ ὅ τι ποσσίν τε ῥέξῃ καὶ χερσὶν ἐῆσιν.

10. Chantraine, *Dictionnaire étymologique* s.v. κλέος. Cf. Gerber 1982: 51: “The basic meaning of κλέος is simply ‘report’ (etymologically related to κλύω), but although this sense appears frequently in Homer and occasionally thereafter (compare *P.* 4.125, Aesch. *Agam.* 487), the transition from ‘report’ to ‘good report,’ hence ‘fame,’ is already common in epic. It remains problematical, however, to what extent the element of sound, of something ‘heard,’ is actually felt when the word is used with the meaning ‘fame.’ In English the transition of ‘fame’ from its archaic meaning ‘report, rumour’ to its present meaning ‘glory’ is so complete that the word no longer suggests any idea of something heard, but it is extremely doubtful whether the transition in Greek was similarly complete.”

tidens folk til at tale med beundring om hans manddom.”¹¹ Og *kleos* kan altså vindes med hænder og fødder ifølge Laodamas, og selvom hans udsagns stærkt generaliserende karakter nok er dikteret af poetiske behov,¹² er der adskillige klassiske kilder, der bekræfter, at *kleos* kan vindes i sport. Her kan vi nøjes med at se på to, en passage hos Pindar og et epigram fra det 4. årh. f.Kr., der står på en stor statuebase fundet i Delfi. Pindarpassagen er versene 7-10 fra 5. *Isthmiske Ode*, der lyder således i Rosings bedagede oversættelse fra 1893:

Men i Kampleg d e n fik det Ry, som han ønskede,
Om hvis lokker mangel Krands sig slyngede tæt,
Naar ham Seiren Hænderne gav eller Fodens
Hurtighed.¹³

Her gengiver “det Ry, som han ønskede” det græskes ποθεινόν | κλέος. Epigrammet fra Delfi lyder sådan her i en prosaisk oversættelse til dansk:¹⁴

Oh lykkelige Archon, to gange modtog du en krans af prægtigt *kleos*, | da du med din hestekundskab sejrede på Isthmen og i Delfi. | Beundret bliver din fader Kleinos for sin berømte søn | og dit fædreland Pella, der har vundet evigt *kleos*.

Epigrammet her viser også en anden meget almindelig tanke, nemlig at sportsmanden ved sin sejr kaster glans over sit fædreland.¹⁵ Den Archon, der her er tale om, var i øvrigt en af Alexander den Stores mest betroede mænd og altså et fint bevis på elitens engagement i, i dette tilfælde, hestesporten. Men tilbage til *Odysseen*: Da en noget modstræbende Odysseus

-
11. Grønbech 1961: 17-8. For et eksempel på, hvordan “senere tiders folk” kan blive nødt til “at tale med beundring” om en sportsmands “manddom”, se Nielsen 2010: 6 (om anvendelsen af ποτέ i Nikolaidas-epigrammet).
 12. Cf. Heubeck *et al.* 1988 *ad loc.*: “Laodamas speaks *ad hominem* and *ad tempus*. Homeric ἀρετή, the foundation of κλέος, embraces excellence in βουλή as well as πόλεμος (for which the sports are a peacetime substitute), though the martial arts are the more important.”
 13. ἔν τ’ ἀγωνίοις ἀέθλοισι ποθεινόν | κλέος ἔπραξεν, ὄντιν’ ἀθρόοι στέφανοι | χερσὶ νικάσαντ’ ἀνέδησαν ἔθειραν | ἢ ταχυτάτι ποδῶν.
 14. Ebert 1972: no. 46: ὦ μάκαρ εὐκλείας Ἄρχων στέ[φανον δις ἐδέξω] | Ἰσθμια νικήσας Πύθιά τε ἰππ[οσύναι]: | ζήλοῦται δὲ πατὴρ Κλείνος κλυτοῦ εἴνεκα παιδός] | Πέλλα τε αἰμίμαστον πατρὶς ἐ[λοῦσα κλέος] (overs. forf.). Ebert *ad loc.* giver de prosopografiske data for Archon.
 15. Se Simonides no. 30 (Page, *FGE*); Dem. 58.66; Theotimos (*FGrHist* 834) fr. 1; og *BCH* 83 (1959) 186. Cf. Nielsen 2010: 6.

til sidst lader sig provokere af en af de flabede ynglinge, der tillader sig at antyde, at han nok ikke er en sportsmand, men en købmand,¹⁶ griber han en vældig diskos. Da siger digteren (overs. Due):¹⁷

Den lod han fare roterende ud fra sin kraftige næve.
Stenen sused af sted, og ned på jorden i dækning
faldt Faiakernes folk af langåretumlende sømænd
mens den fløj ud over alle de andres distancemarkering,
kastet så hårdt af hans hånd.

Efter dette pragtkast udbryder Odysseus dette (overs. Due):¹⁸

Prøv I så, drenge, at slå den dér. Jeg tænker jeg siden
kaster en ny der går lige så langt, måske endda længer.
Og hvem der ellers af resten har lyst til at prøve at slå mig
kan komme an – så vred har I gjort mig! – i løb eller brydning,
boksning eller i hvad det skal være.

-
16. Hom. *Od.* 8.159-64: οὐ γάρ σ' οὐδέ, ξείνε, δαήμονι φωτὶ εἴσκω | ἄθλων, οἶά τε πολλὰ μετ' ἀνθρώποισι
πέλουται, | ἀλλὰ τῷ, ὅς θ' ἅμα νηὶ πολυκλήϊδι θαμίζων, | ἀρχὸς ναυτῶν, οἳ τε πρηκτῆρες ἔασι, | φόρτου τε
μνήμων καὶ ἐπίσκοπος ἦσιν ὀδαιῶν | κερδέων θ' ἀρπαλέων· οὐδ' ἀθλητῆρι ἔοικας ("Så er du nok ikke, frem-
mede mand, en duelig sportsmand | inden for de discipliner der dyrkes af alle i verden. | Snarere er du
kaptajn på en skude der rakker på havet | fuld af roende svende der har deres næring ved handel, | øm om
den last du har ud og med blik for at hitte returgods | som kan betale sig godt – og ikke en idrætsudøver"
(overs. Due)). – Cf. Dickie 1983: 249: "In general, acquisitiveness and the pursuit of material advantage are
condemned in archaic and classical Greek literature. ... The reason for the condemnation of the pursuit of
material advantage is that it is at odds with the essence of the aristocratic ethic. The overriding goal in-
culcated by that ethic is the winning of ἀρετή and κλέος. That means a wholehearted commitment of
energy, resources and, if needs be, life to the pursuit of ἀρετή and κλέος. The acquisitiveness and the re-
luctance to give of himself or his resources that mark the man who is governed by κέρδος are necessarily
distasteful to those who subscribe to the aristocratic ethic of willing sacrifice in pursuit of κλέος."
17. Hom. *Od.* 8.189-93: τὸν ῥα περιστρέψας ἦκε στιβαρῆς ἀπὸ χειρός· | βόμβησεν δὲ λίθος· κατὰ δ' ἔπτηξαν
ποτὶ γαίῃ | Φαίηκες δολιχῆρετμοι, ναυσικλυτοὶ ἄνδρες, | λαὸς ὑπὸ ῥιπῆς· ὁ δ' ὑπέρπτατο σήματα πάντων, |
ρίμφα θέων ἀπὸ χειρός·
18. Hom. *Od.* 8.202-6: τοῦτον νῦν ἀφίκεσθε, νέοι· τάχα δ' ὕστερον ἄλλον | ἦσειν ἢ τοσσοῦτον δίομαι ἢ ἔτι
μάσσον. | τῶν δ' ἄλλων ὅτινα κραδίη θυμὸς τε κελεύει, | δεῦρ' ἄγε πειρηθῆτω, ἐπεὶ μ' ἐχολώσατε λίην, | ἢ πῦξ
ἢ ἐπάλῃ ἢ καὶ ποσίν, οὗ τι μεγαίρω.

Gennem sportskonkurrencerne får Odysseus mulighed for at vise, hvem han er, hvad han er gjort af, og i *Odysseen* ser vi altså den sociale og politiske elite hos et eventyrfolk behandle sporten som en kilde til *kleos*, det ry og omdømme, der omtrent er tilværelsens mål for den episke elite.

En anden og aldeles prægtig beskrivelse af sportskonkurrencer finder vi i den berømte 23. sang af *Iliaden*, der beskriver de gravlege, Achilleus lod afholde til ære for sin ven Patroklos. Det er ret klart, at disse gravlege har til hensigt at øge såvel afdødes som arrangørens *kleos*, men det er også tydeligt, at deltagerne betragter deres personlige prestige og deres plads i hærens hierarki som værende på spil i konkurrencerne. Menelaos, for eksempel, kong Agamemnons bror og den forsmåede hanrej, for hvis skyld ekspeditionen stævnedes ud, gør rasende indsigelse mod resultatet i hestevæddeløbet, fordi han mener, at den unge Antilochos, søn af oldingen Nestor, har snydt ham for den andenplads, han rettelig burde have fået (overs. Due):¹⁹

Nestors søn der før var så klog! Hvad gik der dog af dig?

Du har sat plet på mit ry og ved groft at genere mit forspand
lumskeligt mast dig forbi med ringere heste end mine.

Blandt tilskuerne ved gravlegene er hærens ledere, og deltagerne i konkurrencerne udgør nærmest en VIP-katalog over *Iliadens* persongalleri: Menelaos og Diomedes deltager i hestevæddeløbet; Odysseus og Aias deltager i brydning; og Agamemnon deltager i spydkast, for bare at nævne de vigtigste. Der konkurreres i hestesport, boksning, brydning, løb, bevæbnet duel, diskoskast, bueskydning og spydkast; og bortset fra den væbnede duel er det igen discipliner, som man finder på programmerne rundt om i Grækenland i klassisk tid. Den episke digtning beskriver altså sporten som et anliggende, der i allerhøjeste grad er elitens: Eliten arrangerer sportsbegivenheder; de er tilskuere ved sportsbegivenheder; de er deltagere i dem; og de går op i dem med liv og sjæl og betragter dem som en kilde til *kleos*, et af livets store mål.²⁰

19. Hom. *Il.* 23.570-2: Ἀντίλοχε πρόσθε πεπνυμένε ποῖον ἔρεξας. | ἤσχυνας μὲν ἐμὴν ἀρετὴν, βλάψας δέ μοι ἵππους | τοὺς σοὺς πρόσθε βαλῶν, οἳ τοι πολὺ χείρονες ἦσαν.

20. For yderligere diskussioner af sporten i den episke digtning, se Willis 1941; Howland 1954; Dunkle 1981 og 1987; Roller 1981; Dickie 1984; Kyle 1984; Hinckley 1986; Laser 1987; Kitchell 1998; Papakonstantinou 2002; Brown 2003.

Den klassiske elite og sporten

Det er naturligvis rigtigt, at de homeriske digte blev til i (sen?)arkaisk tid, men de blev reciteret ved religiøse fester adskillige steder i klassisk tid som for eksempel i Athen og i Epidauros.²¹ At sporten i klassisk tid stadig var et anliggende primært for eliten, er helt uproblematisk for så vidt angår hestesporten. Det var naturligvis dyrt at holde hest, og blandt sejrherrene i hestesport ved De Olympiske Lege finder man da også nogle af Grækenlands mægtigste mænd, som for eksempel kong Demaratos af Sparta²² og Gelon af Syrakus,²³ en af de store vestgræske tyranner – for slet ikke at tale om kong Philip den Anden af Makedonien.²⁴ Herodot fortæller (6.125) følgende mindeværdige anekdote om, hvordan den store athenske alkmæonideslægt kom til penge og fik råd til væddeløbshest:

Alkmaioniderne var fra de ældste tider en højt anset slægt i Athen, og den voksede i anseelse med Alkmeon og senere med Megakles. Alkmeon, søn af Megakles, havde gjort alt, hvad der stod i hans magt for at hjælpe de ledere, Kroisos havde sendt til oraklet i Delfi for at spørge dette til råds, og da Kroisos af sine landsmænd fik at vide, hvor tjenstvillig han havde været, inviterede han ham til Sardes og tilbød ham som belønning alt det guld, han kunne bære bort på én gang på sin krop. Stillet over for et sådant tilbud udtænkte Alkmeon en sindrig metode. Han iførte sig en rummelig kiton med stor fold over bæltet, tog de videste støvler på, han kunne finde, og i dette udstyr lod han sig føre ind i Kroisos' skatkammer. Der kastede han sig over en dyngede guldstøv og stoppede først så meget ned i støvleskafterne, som de kunne rumme, derefter fyldte han så hele kitionfolden med guld og pudrede sit hår med guldstøv, og efter også at have proppet munden fuld vaklede han ud af skatkammeret næppe i stand til at sætte det ene ben foran det andet, og med sine svulmende kinder og sin udstoppede krop lignede han alt andet end et menneske. Da Kroisos så ham, brast han i latter, men lod ham beholde det alt sammen

21. Jebb 1905: 76-81, især 77: "The public recitation of the Homeric poems by rhapsodes can be traced back to about 600 B.C., and was doubtless in use from a considerably earlier time. It is found at Sicyon in Peloponnesus, – at Syracuse, – at Delos, – at Chios, – at Cyprus, – and at Athens."

22. Ca. 504 f.kr. (Moretti 1957: no. 157); cf. Hdt. 6.70.3.

23. Moretti 1957: no. 185, i 488 f.Kr.

24. Moretti 1957: nos. 434 (i 356 f.Kr.), 439 (i 352 f.Kr.), 445 (i 348 f.Kr.).

og gav ham endda lige så meget til. Således gik det til, at denne familie blev styrtende rig, og Alkmeon fik råd til at holde stald med egne heste og vandt med et firspand i Olympia.²⁵

De hippiske discipliner var altså et anliggende for den virkeligt tunge økonomiske elite. Hvad kampsport og de egentligt atletiske discipliner angår, hersker der nogen uenighed i forskningen om, hvilke socialklasser atleterne blev rekrutteret fra. Denne uenighed skyldes den amerikanske forsker David C. Young, der i 1984 publicerede den vidunderligt polemiske og ramsaltede monografi *The Olympic Myth of Greek Amateur Athletics*. I denne bog viste Young uimodsigeligt, at græske sportsmænd ikke var amatører i den engelske gentlemans forstand, og at der var så store præmiepenge at hente i de mange forskellige konkurrencer, der fandt sted rundt om, at de kunne gøre social mobilitet mulig, og at atleter altså principielt set godt kunne stamme fra de lavere socio-økonomiske klasser. Dette er der mig bekendt ingen, der bestrider, selvom alle Youngs empiriske eksempler på denne type mobilitet er blevet gennemhullet.

En ting er jo imidlertid, hvad der er muligt, en anden ting er, hvordan forskellige socialklasser faktisk agerer, og på dette område er der efterhånden opstået en konsensus i forskningen gående ud på, at sport selv i Athen – en af de mest radikalt demokratiske bystater vi kender – og selv helt ned i 4. årh. f.Kr. rent faktisk var en beskæftigelse, der primært optog eliten, mens ‘de brede masser’ selvfølgelig var til stede som tilskuere.²⁶ At selv de egentlig

25. Overs. L. Hjortsø: Οἱ δὲ Ἀλκμειωνίδαι ἦσαν μὲν καὶ τὰ ἀνέκαθεν λαμπροὶ ἐν τῆσι Ἀθήνησι, ἀπὸ δὲ Ἀλκμέωνος καὶ αὐτῆς Μεγακλέος ἐγένοντο καὶ κάρτα λαμπροί. Τοῦτο μὲν γὰρ Ἀλκμέων ὁ Μεγακλέος τοῖσι ἐκ Σαρδίῶν Λυδοῖσι παρὰ Κροίσου ἀπικνεομένοισι ἐπὶ τὸ χρηστήριον τὸ ἐν Δελφοῖσι συμπρήκτωρ τε ἐγένετο καὶ συνελάμβανε προθύμως· καὶ μιν Κροῖσος πυθόμενος τῶν Λυδῶν τῶν ἐς τὰ χρηστήρια φοιτῶντων ἔωυτὸν εὖ ποιεῖν μεταπέμπεται ἐς Σάρδις, ἀπικόμενον δὲ δωρέεται χρυσῶ τὸν ἂν δύνηται τῷ ἔωυτοῦ σώματι ἐξενείκασθαι ἐσάπαξ. Ὁ δὲ Ἀλκμέων πρὸς τὴν δωρεήν, εὐοῦσαν τοιαύτην, τοιάδε ἐπιτηδεύσας προσέφερε· ἐνδὺς κιθῶνα μέγαν καὶ κόλπον βαθὺν καταλιπόμενος τοῦ κιθῶνος, κοθόρνους τοὺς εὕρισκε εὐρυτάτους ἐόντας ὑποδησάμενος, ἦιε ἐς τὸν θησαυρὸν ἐς τὸν οἱ κατηγέοντο. Ἐσπεσῶν δὲ ἐς σωρὸν ψήγματος, πρῶτα μὲν παρέσαξε παρὰ τὰς κνήμας τοῦ χρυσοῦ ὅσον ἐχώρει οἱ κόθορνοι, μετὰ δὲ τὸν κόλπον πάντα πλησάμενος χρυσοῦ καὶ ἐς τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς διαπάσας τοῦ ψήγματος καὶ ἄλλο λαβὼν ἐς τὸ στόμα ἐξῆιε ἐκ τοῦ θησαυροῦ, ἔλκων μὲν μόγις τοὺς κοθόρνους, παντὶ δὲ τεω οἰκῶς μᾶλλον ἢ ἀνθρώπῳ· τοῦ τό τε στόμα ἐβέβυστο καὶ πάντα ἐξώγκωτο. Ἰδόντα δὲ τὸν Κροῖσον γέλως ἐσῆλθε, καὶ οἱ πάντα τε ἐκεῖνα διδοῖ καὶ πρὸς ἕτερα δωρέεται οὐκ ἐλάσσω ἐκείνων. Οὕτω μὲν ἐπλούτησε ἡ οἰκίη αὕτη μεγάλως, καὶ ὁ Ἀλκμέων οὗτος οὕτω τεθριπποτροφῆσας Ὀλυμπιάδα ἀναιρέεται. En diskussion af de omkostninger, der var forbundet med at holde væddeløbshest, findes hos Scott 2005: 513-21.

26. Youngs position støttes af Miller 2000; elite-synspunktet støttes i f.eks. Pleket 1992 og Pritchard 2003. – Dickie 1983: 248 diskuterer en række passage, der viser, at sporten i det klassiske Athen blev opfattet som en overklasseaktivitet.

sportslige discipliner som for eksempel løb og boksning stadig tiltrak eliten i klassisk tid, fremgår da også klart af Pindars epinikiske oder. 'Epinikiske oder' er store lyriske digte, skrevet til opførelse ved dansende kor under musikledsagelse. Deres formål var at fejre en sejr og hædre en sejrherre i en af de store prestigefulde sportskonkurrencer, som regel ved en stor fest i hjembystaten. Epinikiske oder blev komponeret af professionelle lyriske specialister i perioden fra ca. 550 til ca. 420 f.Kr., hvor genren gik af mode. Vi kender 4-5 epinikiske digtere, og blandt dem er som sagt Pindar, der almindeligvis betragtes som en af de største, hvis ikke den største, græske lyriker.²⁷

Pindar og hans kolleger skrev deres epinikiske oder på bestilling og mod betaling, og selvom kilderne til de omkostninger, der var forbundet med at bestille en epinikisk ode, er begrædeligt mangelfulde, er der bred enighed om, at det må have været dyrt og måske have kostet lige så meget som at få fremstillet en bronzestatue – hvilket omtrent svarer til en faglært håndværkers løn i otte år.²⁸ Blandt Pindars kunder finder man da også både vestgræske tyranner som Hieron af Syrakus og kong Arkesilaos den Fjerde af Kyrene, den store græske bystat i det nuværende Libyen. Den epinikiske ode er et særegent græsk fænomen, som mig bekendt ikke har noget sidestykke i nogen anden kultur, og opdragsgivernes formål med dem var naturligvis ikke blot at fejre en sejr, men også at skabe og forevige det *kleos*, der stod af sejren: "Lykkelig den som holdes fast af sangens ry," som Pindar siger.²⁹ Det følgende er et typisk stykke fra en Pindar-ode (*10. Nemeiske Ode*), nemlig en såkaldt sejrskatalog, der forekommer i de fleste oder. Oden er skrevet i det tidlige 5. årh. for at fejre en sejr, honoranden

27. En god introduktion til Pindar er Carne-Ross 1985. Et udvalg af Pindars oder er oversat til dansk i Johansen 1981. En komplet oversættelse til engelsk findes f.eks. i Nisetich 1980; en komplet oversættelse til svensk findes i Björkeson 2008 og 2010, der også indeholder en del af fragmenterne. Introduktion til og oversættelse til engelsk af Bakchylides findes i McDevitt 2009.

28. Gzella 1971; Hornblower 2004: 216.

29. Pind. *Ol.* 1.10a: ὁ δ' ὄλβιος, δν φᾶμαι κατέχωντ' ἀγαθαί (overs. Johansen 1981).

Theaios af Argos havde vundet i brydning ved de såkaldte *Hekatomboia*, konkurrencer i Argos til ære for skytsgudinden Hera:³⁰

Hvad min sang skal betyde, ved Zeus og alle der kæmper om sejrspisers øverste top. Højest står Olympia med Herakles's lege. Liflige stemmers forspil har to gange fejret ham ved Athenernes fester: I ler som var brændt i ild kom oliventræets frugter til Heras mandige folk, omsluttet af krukke- rigtbemaledede vægge.	31 35 36a
Ofte, Theaios, har hæder for væddestrid gæstet din moders berømte forfædres slægt i følge med Chariter og med Tyndareos' sønner.	37a 38a
Ja, var jeg selv i slægt med Antias og Thrasykles, vilde jeg ikke slå blikket ned i Argos. Mangen en gang har deres sejre skabt blomstring i Proitos' stad:	40 41a
sejre i Korinthos' dale; fire gange sejre som blev tilkendt af Kleonai's folk;	42a
fra Sikyon sølvbeslagne vendte de hjem med drikkeskåle;	43a
fra Pellene kom de med bløde kapper af uld om deres skuldre lagt;	44a
men bronzeprisernes mængde – umulig er den	45

30. Pind. *Nem.* 10.31-48 (overs. Johansen 1981): Γνώτ' αἰίδω θεῶ τε καὶ ὅστις ἀμιλλᾶται πέρι | ἐσχάτων ἀέθλων κορυφαῖς. ὕπατον δ' ἔσχευ Πίσσα | Ἡρακλέος τεθμόν. ἀδείαι γε μὲν ἀμβολάδαν | ἐν τελεταῖς δις Ἀθαναίων νιν ὀμφαί | κώμασαν· γαῖα δὲ καυθείσα πυρὶ καρπὸς ἐλαίας | ἔμολεν Ἥρας τὸν εὐάνορα λαὸν ἐν ἀγγέων ἔρκεσιν παμποικίλοις. | ἐπέβα δέ, Θεαίε, ματρώων πολύγνωντον γένος ὑμετέρων | εὐάγων τιμὰ Χαρίτεσσὶ τε καὶ σὺν Τυνδαρίδαις θαμάκισ. | ἀξιοθείην κεν, ἐὼν Θρασύκλου | Ἄντία τε σύγγονος, Ἄργεϊ μὴ κρύπτειν φάος | ὀμμάτων. νικαφορίαις γὰρ ὅσαις τίποτροφόν ἄστυ τὸ Προί- | τοιο θάλησεν† Κορίνθου τ' ἐν μυχοῖς· καὶ Κλεωναίων πρὸς ἀνδρῶν τετράκισ, | Σικωννόθε δ' ἀργυρωθέντες σὺν οἰνηραῖς φιάλαις ἀπέβαν, | ἐκ δὲ Πελλάνας ἐπιεσσάμενοι νῶτον μαλακαῖσι κρόκαις· | ἀλλὰ χαλκὸν μυρίον οὐ δυνατὸν | ἐξελέγγχειν – μακροτέρας γὰρ ἀριθμῆσαι σχολᾶς – | ὅν τε Κλείτωρ καὶ Τεγέα καὶ Ἀχαιῶν ὑψίβατοι πόλιες | καὶ Λύκαιον παρ Διὸς θῆκε δρόμῳ, σὺν ποδῶν χειρῶν τε νικῶντι σθένει.

at mønstre, længere tid end jeg har tager de at tælle;
dem gav Kleitor, Tegea, Achaiernes
byer der knejser højt oppe, 47a
og Lykaions bjerg med Zeus's rendebaner,
når de vandt med fødders eller hænders kraft. 48a

Theaios havde også vundet ved Athenernes fester (34-5), det vil sige ved Panathenæerne i Athen, sandsynligvis også dér i brydning. Sejrskataloger opremser også ofte slægtninges sejre, og det fremgår af oden her, at Theaios' aner på mødrene side, "din moders berømte forfædres slægt" (37a-8), havde vundet adskillige sejre rundt om, og at i hvert fald nogle var i løb og kampsport – med fødders eller hænders kraft (48a), som Pindar siger. Her ser vi altså, hvad der må have været en velstillet familie fra Argos engagere sig i løb og kampsport over flere generationer og med sejre til følge.

Et endnu bedre eksempel på en aristokratisk og indflydelsesrig familie, der var optaget af sport på højeste niveau over flere generationer, er de såkaldte Diagorider fra bystaten Ialysos på Rhodos. Familien talte en af bystatens tidlige konger, Damagetos, blandt sine aner,³¹ og i klassisk tid var familien en af de politisk mest indflydelsesrige på Rhodos: Familien stod bag et oprør mod Athen i 411 og var herefter den nygrundlagte bystat Rhodos' "tyranner,"³² indtil de blev styrtet i 394.³³ Diagoras, som familien fik sit tilnavn (*οἱ Διαγόρειοι*) efter, var en af oldtidens største boksejere og vandt sejre i Olympia,³⁴ i Delfi, i Nemea og på Isthmen samt i Athen, i Argos, i Arkadien, i Boiotien, i Theben, i Pellene, i Megara, på Aigina og naturligvis på Rhodos selv. Pindars berømte 7. *Olympiske Ode* er bestilt i anledning af hans sejr i Olympia i 464. Diagoras havde tre sønner, der alle blev olympiske sejrherre: Damagetos³⁵ vandt to gange i *pankration* – en slags kombination af boksning og brydning, hvor stort set alt var tilladt, undtagen at bide og presse folks øjne ud – mens Akousilaos³⁶ vandt i boksning som sin far. Det fortælles, at Damagetos og Akousilaos vandt på selvsamme dag, og at de efter deres sejre på skuldrene bar deres far gennem mængden, der overdængede ham

31. Paus. 4.24.2.

32. *Hell. Oxyr.* 15.2.

33. Hornblower 2004: 131-42 er en fortrinlig skitse af Diagoridernes historie.

34. Diagoras er no. 252 i Moretti 1957.

35. Moretti 1957: nos. 287 og 300.

36. Moretti 1957: no. 299.

med blomster og kaldte ham 'lykkelig' (εὐδαίμων) på grund af hans sønner.³⁷ Én skal endda have sagt: "Dø, Diagoras. Olympen kan du ikke bestige."³⁸ Diagoras' yngste søn, Dorieus, var en stjerne af næsten samme kaliber som sin far. Hans speciale var *pankration*, som han vandt tre gange i Olympia,³⁹ tre gange i Delfi, otte gange på Isthmen, syv gange i Nemea, fire gange i Athen, fire gange i Epidauros, tre gange i Argos og tre gange på Lykaion i Arkadien.⁴⁰ Diagoras havde ud over sine sønner to døtre, der begge fik sønner, der blev olympiske sejrherre i boksning: Kallipateiras søn Eukles⁴¹ vandt i boksning i 404 og Pherenikes søn Peisirrodos⁴² vandt samme år drengenes boksning.

Af Pindar har vi 45 epinikiske oder bevaret, og vi har mere eller mindre omfangsrige fragmenter af 16 oder af hans yngre samtidige, Bakchylides. Af disse ca. 60 oder fejrer 23 sejre i hestesport, mens en enkelt fejrer en sejr i den besynderlige disciplin *hoplitodromos*, hvori deltagerne skulle løbe ca. 400 meter iført hjelm og bærende på et stort, tungt og kluntet skjold. Tre oder fejrer sejre i *pentathlon*; 5 fejrer sejre i boksning; 8 fejrer sejre i brydning; 9 fejrer sejre i løb, mens der ligeledes er 9, der fejrer sejre i *pankration*. Den epinikiske poesi viser altså, at eliten i klassisk tid stadig deltog i for eksempel boksning og brydning, præcis som de homeriske helte. Men den viser jo også, at sporten var en af de rammer, hvori eliten interagerede med tidens største digtere, for både Bakchylides og navnlig Pindar hører til blandt de allerstørste græske lyriske digtere, og i hvert fald Pindar var i øvrigt selv af aristokratisk byrd.⁴³

Sporten genererede altså lyriske digte, der i dag betragtes som hovedværker i den græske litteratur. I denne forbindelse er det vel også værd at nævne, at sporten på sin vis var en af de drivende samfundskræfter bag den græske friskulpturs forbløffende udvikling. I anden halvdel af det 6. årh. f.Kr. blev det en forholdsvis almindelig skik, at sejrherre for at kapitalisere maksimalt af en sejr opstillede en skulptur af sig selv eller deres heste udført af en af tidens førende billedhuggere, en skik der holdt sig oldtiden ud.⁴⁴ Sådanne skulpturer blev

37. Paus. 6.7.3.

38. Plut. *Pelop.* 34.5.

39. Moretti 1957: nos. 322, 326 og 330.

40. *Syll.*³ 82.

41. Moretti 1957: no. 354.

42. Moretti 1957: no. 356.

43. *OCD*³ 1183 s.v. Pindar.

44. For sådanne sejrherreskulpturer, se Raschke 1987; Herrmann 1988; Lattimore 1988; Rausa 1994; Peim 2000; Smith 2007.

som hovedregel opstillet i den helligdom, der havde arrangeret den konkurrence, sejren var vundet i: I Olympia stod der bogstaveligt talt hundredvis af sådanne sejrsmønstre. Samtlige Diagorider havde således en sejrsskulptur i Olympia!⁴⁵ Adskillige af de største græske billedhuggere var specialister i at fremstille sejrherreskulpturer, eller atletskulpturer, som man også siger. Det gælder for eksempel billedhuggere som Myron og Polykleitos, selvom sidstnævnte i dag nok er bedst kendt for sin Spydbærer.⁴⁶ En af de vel mest berømte græske skulpturer er Myrons *Diskobolos* (Diskoskasteren), og den er velegnet til kort at skitsere nogle af de problemer, man møder, når man studerer sejrherreskulpturer.

Hitler afslører en romersk marmorkopi af Myrons Diskobolos på Münchens Glyptothek i 1938 (gengivet efter http://faculty-web.at.northwestern.edu/art-history/werckmeister/April_8_1999/).

De store klassiske billedhuggere støbte deres skulpturer i bronze, som desværre er et værdifuldt materiale: Utallige antikke bronzeskulpturer er endt i senere tiders smelteovne, og kun ganske få har overlevet til i dag. Blandt de få, der har overlevet, er den berømte Vognstyrer fra Delfi, der oprindeligt var del af en stor gruppe, der blev opstillet i det 5. årh. for at fejre en sejr i hestesport. Når vi alligevel kender noget til adskillige klassiske atletskulpturer, skyldes det, at det i romersk tid blev almindeligt at fremstille marmorkopier af græske mesterværker. Kopierne blev brugt til at udsmykke offentlige bygninger eller stormænds private villaer, da

45. Paus. 6.7.

46. Om Polykleitos' *Doryphoros*, se Lorenz 1991; se også Stewart 2008: 144-8.

jo græsk kultur gik hen og blev noget, enhver dannet romer måtte have et vist kendskab til.⁴⁷ Et forholdsvis stort antal af disse romerske marmorkopier har overlevet til i dag, og der kommer løbende nye til. Det er ingen overdrivelse at sige, at de er vores hovedkilde til den græske atletskulptur.

Desværre finder arkæologerne jo den slags kopier uden oplysninger om den kontekst, den originale skulptur var opstillet i, og vi ved derfor ikke, hvor Myrons *Diskobolos* oprindeligt stod, eller hvilken sejr den fejrede – men et gæt kunne da være, at den har stået i Olympia eller Delfi og fejret en sejr i *pentathlon*, som diskoskastet var en bestanddel af ... men – vi ved det ikke! Det samme må man desværre sige om næsten alle andre atletskulpturer overleveret i romersk kopi: Vi kender som hovedregel ikke deres oprindelige kontekster. Hvad vi her ser, er altså dette, at sporten genererede en kunstform, der har haft en afgørende betydning for næsten al senere europæisk kunsts udvikling – og visse europæiske herskeres selvscenesættelse.⁴⁸

Den internationale elite og Olympia

De græske eliter interagerede altså med de fremmeste digtere og billedhuggere i en kontekst skabt af sporten og sejrherrens behov for kommemoration. Også på flere andre måder fungerede sporten som den ramme, hvori elitens medlemmer mødte hinanden, både således, at eliten internt i en enkelt bystat mødte hinanden i sportens rammer, og således, at eliterne fra forskellige bystater mødte og interagerede med hinanden i sportsligt regi. Lad mig begynde med at belyse den internationale eliteinteraktion, sporten gav anledning til, og lad mig bruge De Olympiske Lege som eksempel.⁴⁹ Ved De Olympiske Lege mødtes eliterne fra stort set hele den vidtstrakte græske verden først og fremmest i den forstand, at de kæmpede med og mod hinanden om den ære, der var at vinde – og i Olympia var der megen ære at vinde, så megen, at grækerne rutinemæssigt betragtede en olympisk sejr som det største, en mand kunne opnå.⁵⁰

47. Pollitt 1978.

48. Sejre blev undertiden også fejret med malerier: Alkibiades bestilte to malerier hos Aglaophon for at fejre sejre i Olympia, Delfi og Nemea (Plut. *Alc.* 16.5; Paus. 1.22.6-7; Ath. 12.534D). Det ene maleri viste personificeringer af De Olympiske og De Pythiske Lege bekrænse Alkibiades, mens det andet fremstillede en personificering af Nemea med Alkibiades på skødet; i hvert fald sidstnævnte hang på Pausanias' tid i Pinakoteket på Akropolis. Se Shapiro 2009.

49. For et generelt studie af Olympia som interaktionspunkt i den græske bystatskultur, se Nielsen 2007.

50. Se for eksempel Platon, *Staten* 465de og 466a.

Den ære, en sejr indebar, kunne undertiden bruges til at bilægge selv alvorlige politiske konflikter, som det f.eks. skete i det senere sjette århundrede, da den athenske aristokrat Kimon – den store Marathonhelt Miltiades' fader, der havde måttet forlade Athen på grund af sit betændte forhold til tyrannen Peisistratos – lod Peisistratos få æren af en sejr, Kimons firspand havde vundet i Olympia. Herodot fortæller historien i 6. bog (103.2).⁵¹

Under sin landflygtighed havde Kimon med et firspand vundet førsteprisen i De olympiske Lege, en sejr, der bragte ham samme ære, som hans halvbroder på mødrene side, Miltiades, havde høstet. Med det samme firspand sejrede han i de følgende olympiske lege, men overlod til Peisistratos at blive proklameret som sejrherre; denne gav ham til løn for denne sejrpris frit lejde til at vende hjem.

Historien er også en fortræffelig illustration af, hvor eftertragtet en olympisk sejr var, og elitens indbyrdes kamp om sejren må have været benhård.

Men De Olympiske Lege førte også til interaktion blandt eliten på andre måder. Når De Olympiske Lege stundede til, sendte bystaten Elis, der arrangerede og kontrollerede Legene, og i hvis territorium Olympia lå, hellige gesandter rundt i hele den græske verden. Disse hellige gesandter kaldtes *theoroi*, og deres opgave var at meddele, hvornår Legene fandt sted, proklamere den såkaldt "Hellige våbenhvile"⁵² og invitere hver enkelt bystat til at deltage i den store fest til Zeus' ære. Hvordan Elis rekrutterede disse hellige gesandter, ved vi desværre ikke noget om, men i Athen, der også brugte hellige gesandter til at annoncere for eksempel De Eleusinske Mysterier, blev de rekrutteret fra to af byens fornemteste aristokratiske familier, *Eumolpidai* og *Kerykes*,⁵³ og noget lignende har givet været tilfældet i Elis. For at udføre deres opgave havde de hellige gesandter brug for at komme i kontakt med bystatsmyndighederne rundt om i den græske verden. For at få kontakt med de relevante myndigheder, såsom Råd og Folkeforsamling, havde de brug for lokale forbindelser, der kunne etablere kontakten

51. Overs. L. Hjortsø: καὶ αὐτῷ φεύγοντι Ὀλυμπιάδα ἀνελέσθαι τεθρίππῳ συνέβη, καὶ ταύτην μὲν τὴν νίκην ἀνελόμενον μιν τῶντὸ ἐξενείκασθαι τῷ ὁμομητρίῳ ἀδελφεῷ Μιλτιάδῃ. μετὰ δὲ τῇ ὑστέρῃ Ὀλυμπιάδι τῆσι αὐτῆσι ἵπποισι νικῶν παραδιδόει Πεισιστράτῳ ἀνακηρυχθῆναι, καὶ τὴν νίκην παρῆς τούτῳ κατήλαθε ἐπὶ τὰ ἔωστοῦ ὑπόσπονδος.

52. Om den "Hellige våbenhvile" (ἐκεχειρία), se Lämmer 1975-76 og 1982-83.

53. Rhodes & Osborne, *GHI* no. 35.10-2: τοῦ-|[s] ἐπαγγείλαντας τὰς σπονδὰς Εὐμολπιδ-|ῶν καὶ Κηρύκων; cf. Parker 1996: 301.

for dem og i øvrigt bistå dem. Til dette formål udnævnte Elis såkaldte *theorodokoi*, 'theoroi-værter', rundt om i bystaterne.⁵⁴

Det var en stor ære på denne måde at blive udnævnt til Zeus Olympios' lokale repræsentant i sin bystat, og det siger næsten sig selv, at Elis vil have udpeget sine *theorodokoi* blandt medlemmerne af de lokale eliter. Desværre er kildematerialet til de olympiske theorodokers identitet uhyre spinkelt, og Elis' theorodok-system er i det hele taget ikke ret godt kendt. Elis var imidlertid ikke den eneste bystat, der afholdt store sportskonkurrencer og betjente sig af *theorodokoi*. Det gjorde den peloponnesiske bystat Epidauros for eksempel også, og her er systemet langt bedre kendt, takket være en række vigtige fund af indskrifter med registre over bystatens *theorodokoi*. Disse registre bekræfter, at *theorodokoi* regelmæssigt blev udpeget blandt den øverste elite. I år 359 f.Kr. var Epidauros' *theorodokos* i bystaten Berge i Makedonien med stor sandsynlighed den ikke ukendte komiske digter Antiphanes;⁵⁵ samme år var theorodoken i den store bystat Amphipolis politikeren Hierax, om hvem vi ved, at han førte vigtige udenrigspolitiske forhandlinger med Athen;⁵⁶ i Syrakus var theorodoken Dion, søn af Hipparinos,⁵⁷ og her er virkelig tale om en kendt aristokratisk person, der er biograferet af både Plutarch og Cornelius Nepos. Dion var tyrann i Syrakus i perioden 357–354 f.Kr. og altså denne mægtige bystats mest magtfulde politiker. Men han var mere end det: Han var en nær ven af ingen ringere end Platon og en af hovedpersonerne ved det hof i Syrakus, hvor Platon efter sigende skal have forsøgt at transformere nogle af de lokale tyranner forud for Dion til filosofkonger.⁵⁸ Platons og Dions venskab varede i 30 år, indtil Dions død, og Dion studerede en overgang på Platons Akademi. I Syrakus udpegede Epidauros sig altså en *theorodokos*, der hørte til den øverste elite på enhver tænkelig måde. Den eneste klassiske olympiske *theorodokos*, vi kender, føjer sig smukt ind i dette billede: I 360'erne var Olympias *theorodokos* i den peloponnesiske bystat Sikyon en mand ved navn Kleandros,⁵⁹ som det fremgår af en veldateret indskrift.⁶⁰ Denne Kleandros er kendt fra Xenophons *Hellenika*, hvoraf det

54. Om disse *theorodokoi*, se Perlman 2000.

55. Perlman 2000: Prosopographical catalogue no. 31. Antiphanes' (løgne)historier kaldtes 'Berge-historier' (cf. Strabon 2.3.5: τὸ Βεργαῖον διήγημα τοῦτο), fordi de var umulige at tro på, cf. Steph. Byz. 163.13-7: Βέργη, πόλις πρὸς τῇ Χερρονήσῳ ... ἐξ ἧς ὁ Βεργαῖος Ἀντιφάνης ὁ κωμικός. ἄπιστα δὲ οὗτος συνέγραψεν, ὡς φασιν· ἀφ' οὗ καὶ παροιμία Βεργαίσειν ἀντὶ τοῦ μηδὲν ἀληθὲς λέγειν.

56. Perlman 2000: Prosopographical catalogue no. 162; cf. Dem. 1.8.

57. Perlman 2000: Prosopographical Catalogue no. 98.

58. Nails 2002: 131-2.

59. Perlman 2000: Prosopographical Catalogue no. 178.

60. *Inscripfen von Olympia* no. 36.

fremgår, at han var en af bystatens fem *strategoï*, dvs. at han var en af de øverstbefalende for de væbnede styrker.⁶¹ De bystater, der arrangerede store sportskonkurrencer, skabte sig altså ved hjælp af deres *theorodokoi* et solidt inter-bystatsligt netværk blandt eliterne rundt om i den græske verden.

De bystater, der ønskede, at deres borgere skulle kunne deltage i De Olympiske Lege, måtte acceptere at skulle overholde den "Hellige våbenhvile" og sendte regelmæssigt en offentlig delegation til Legene. Dens medlemmers opgave var på bystatens vegne at deltage i kulthandlingerne til Zeus' ære og i øvrigt at være bystatens officielle repræsentanter under festlighederne.⁶² Sådanne officielle bystatsdelegater kaldtes også *theoroi*, og lederen af delegationen kaldtes *archetheoros*. Det siger næsten sig selv, at personer, der på denne måde skulle repræsentere bystaten ved en stor international begivenhed, blev rekrutteret fra bystatens øverste elite, og at man skelede til, om de kunne være til nytte på anden vis, når man udvalgte dem.

Det er derfor næppe tilfældigt, at man blandt de *theoroi*, Athen i 476 f.Kr. sendte til Olympia, finder ingen ringere end Themistokles, der havde været Athens øverstkommanderende under persernes invasion af Grækenland i 480–479 f.Kr. og den strategiske hjerne bag den afgørende sejr i søslaget ved Salamis i 480 f.Kr.⁶³ I 476 f.Kr. var Athen allerede slået ind på den kollisionskurs med Sparta, der i sidste ende førte til Den Peloponnesiske Krig, og det er så godt som sikkert, at Themistokles også har haft andre ting på sin dagsorden i Olympia end at deltage i ofringerne til Zeus. På samme måde er det næppe en tilfældighed, at Athens *archetheoros* i Olympia i 324 f.Kr. var den berømte Demosthenes, der havde været den drivende kraft bag Athens modstand mod Philip den Anden af Makedonien, Alexander den Stores far og forgænger, der tilføjede Athens alliance et sviende nederlag i slaget ved Chaironeia i 338 f.Kr.⁶⁴ I 324 var Athen nok en gang på kollisionskurs med Makedonien. Alexander den Store havde forud for De Olympiske Lege for at pleje sine egne interesser udstedt et

61. Xen. *Hell.* 7.1.45.

62. Se Pl. *Leg.* 950d: Πυθώδε τῷ Ἀπόλλωνι καὶ εἰς Ὀλυμπίαν τῷ Διὶ καὶ εἰς Νεμέαν καὶ εἰς Ἴσθμόν χρῆ πέμπειν κοινωνοῦντας θυσίων τε καὶ ἀγώνων τούτοις τοῖς θεοῖς, πέμπειν δὲ εἰς δύναμιν ὅτι πλείστους ἅμα καὶ καλλίστους τε καὶ ἀρίστους, οἵτινες εὐδόκιμον τὴν πόλιν ἐν ἱεραῖς τε καὶ εἰρηνικαῖς συνοουσίαις ποιήσουσι δοκεῖν ("Til Apollon i Delfi og til Zeus i Olympia og til Nemea og til Isthmen skal man sende Deltagere i de Ofringer og Sportskampe, som holdes til Ære for disse Guder, og det gælder om at sende baade saa mange som muligt og saa smukke og saa dygtige som muligt, for at de kan skaffe Staten Anseelse ved de religiøse og fredelige Sammenkomster" (overs. H. Ræder)).

63. Aristoteles *Eud. Eth.* 1233b12; Plut. *Themist.* 17.4 (cf. Frost 1980: 168-9).

64. Din. *Contra Dem.* 81.

dekret, der pålagde samtlige græske bystater at lade deres landsforviste vende tilbage og genvinde den ejendom, de var blevet fordrevet fra.⁶⁵ Dette dekret var en direkte trussel mod Athens geopolitiske interesser på den rige ægæiske ø Samos: Athen havde erobret Samos i 360'erne, fordrevet den samiske befolkning, og fordelt jorden og andet godt blandt sine egne borgere.⁶⁶ Hvis Alexanders dekret blev ført ud i livet efter dets bogstav, ville Athen miste denne rige besiddelse. Alexanders dekret var som sagt allerede kendt, før De Olympiske Lege fandt sted, men Alexander havde sendt sin betroede mand Nikanor af Stageira til Olympia, hvor han skulle sørge for, at den olympiske herold læste dekretet op for de besøgende. Det forekommer mig utænkeligt, at Demosthenes i denne kritiske situation skulle være rejst til Olympia udelukkende for at være Athens officielle repræsentant ved ofringen til Zeus. Vi ved da faktisk også, at Demosthenes tilbød sig selv til posten som *archetheoros*,⁶⁷ og at han planlagde et møde med Nikanor;⁶⁸ men hans egentlige mission har derudover givet været at observere reaktionen på oplæsningen af Alexanders dekret, tage temperaturen på den internationale politiske situation, og sondere mulighederne for en fælles front blandt potentielle allierede – og Themistokles' mission i 476 har givetvis været af nogenlunde samme karakter. I Olympia ville spidserne fra en lang række andre bystater jo være at finde blandt deres *theoroi*.⁶⁹

Under De Olympiske Lege var eliten altså til stede dels som deltagere og tilskuere, dels som officielle repræsentanter for deres bystater. Herodot fortæller en historie, der, selv hvis den ikke skulle være historisk i alle sine detaljer, alligevel er en god illustration af, hvordan eliten netværkede i Olympia. Omkring 572 f.Kr. vandt tyrannen Kleisthenes af Sikyon med sit firspand i Olympia. Kleisthenes, der var en af Grækenlands mægtigste mænd på dette tidspunkt, benyttede lejligheden til at proklamere, at han søgte en ægtemand til sin datter, Agariste, nemlig "den bedste græker" (6.126.1). Enhver, der betragtede sig selv som værdig til at blive Kleisthenes' svigersøn, kunne give møde i Sikyon inden for 60 dage. Adskillige bejlere mødte op, fra store dele af den græske verden, og blandt dem ville Kleisthenes udpege sviger-

65. Bosworth 1988: 220-8.

66. Shipley 1987: 155-68.

67. Din. *Contra Dem.* 82: ἀρχεθεωρὸν αὐτὸν ἐπέδωκε τῇ βουλῇ.

68. Din. *Contra Dem.* 81: καὶ νῦν εἰς Ὀλυμπίαν, ἐπεὶ Νικάνορι διὰ τῆς ἀρχεθεωρίας ἐντυχεῖν ἐβούλετο.

69. Se også Plut. *Timoleon* 23, hvor det fortælles, at Korinth i 340 f.Kr. sendte herolder rundt til de store religiøse festforsamlinger med nyheden om, at man havde styrtet 'tyranniet' i Syrakus, og tilbød eksil-syrakusanere og andre sicilianske grækere, der måtte ønske det, borgerskab i et nyorganiseret Syrakus. Cf. Lewis 1996: 68-73.

sønnen inden for et år. Interessant nok var en af de måder, Kleisthenes undersøgte de unge mænds svigersønspotentiale på, at lade dem dyrke sport (6.128.1), givetvis på den løbebane (*dromos*) og brydeplads (*palaistra*), han havde ladet anlægge til bejlernes fornøjelse (6.126.3).⁷⁰ For Herodot var det altså på ingen måde utænkeligt, at Agaristes bejlere, blomsten af Grækenlands aristokratiske ungdom, skulle fornøje sig med sport og blive bedømt som ægtemandsmateriale på deres præstationer, og det må vel være den vigtigste konklusion, vi kan drage af historien – som dog også kan minde os om, at Penelopes bejlere i *Odysseen* fordrev tiden ved at kaste med diskos og spyd (4.626; 17.168), discipliner der indgik i den olympiske femkamp.

At skabelsen af netværk var et centralt element for de fremmødte ved de store religiøse fester, sporten var indlejret i, fremgår også smukt af en passage hos den athenske pamfletsforfatter Isokrates, der i 380 f.Kr. publicerede skriftet *Panegyrikos* ("Festivaltale"), der i sit ydre efterlignede de taler, som sofister ofte holdt i Olympia (se nedenfor), men var et rent skriftligt arbejde, der faktisk ikke blev fremsagt i Olympia. Isokrates siger (4.43):

De, der har indstiftet vore festivaler, roses med rette for, at de har givet os den skik i arv, at vi holder våbenhvile, gør en ende på eksisterende konflikter og mødes på samme sted, hvorefter vi beder og ofrer i fællesskab, mindes vort slægtskab med hinanden og bliver mere mildt stemt over for hinanden for fremtiden, genopfrisker gamle forbindelser og stifter andre nye.⁷¹

Under De Olympiske Lege var eliten altså massivt til stede i Olympia. Intellektuelle og kunstnere var selvfølgelig uimodståeligt fristede af denne oplagte mulighed for forretning og markedsføring. Malere udstillede deres værker i Olympia,⁷² og skønt vi ikke har direkte kilder til at bevise det, må vi gå ud fra som givet at billedhuggere som Polykleitos og Myron og digtere som Pindar og Bakchylides var til stede for at tage mod nye ordrer. I det hele taget flokkedes ordets mænd til Olympia: Vi har en ganske vist sen tradition om, at Herodot

70. Se Scott 2005: 420-1 om Kleisthenes' motiver: "Finally, while he could not foresee the precise geographic spread of suitors, talking to some of them would give him the opportunity to assess the realities of their poleis, political and economic, in a world in which hard and reliable evidence was not easy to come by."

71. Τῶν τοίνυν τὰς πανηγύρεις καταστησάντων δικαίως ἐπαινουμένων ὅτι τοιοῦτον ἔθος ἡμῖν παρέδοσαν ὥστε σπείσαμένους καὶ τὰς ἔχθρας τὰς ἐνεστηκυίας διαλυσαμένους συνελθεῖν εἰς ταῦτον, καὶ μετὰ ταῦτ' εὐχὰς καὶ θυσίας κοινὰς ποιησαμένους ἀναμνησθῆναι μὲν τῆς συγγενείας τῆς πρὸς ἀλλήλους ὑπαρχούσης, εὐμενεστέρως δ' εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον διατεθῆναι πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ τὰς τε παλαιὰς ξενίας ἀνανεώσασθαι καὶ καινὰς ἐτέρας ποιήσασθαι κτλ. (overs. forf.).

72. Lukian *Herod.* 4 (Aëtion).

foredrog sit værk for første gang i Olympia, og selvom det sikkert ikke er sandt, så er det sådan en anekdote, der burde være sand.⁷³

Poesi blev reciteret i Olympia, ofte sikkert af digterne selv, men af og til af en stedfortrædende rhapsode: Således blev poesi af filosofdigteren Empedokles reciteret i Olympia af rhapsoden Kleomenes,⁷⁴ og poesi af digtertyrannen Dionysios I af Syrakus blev også reciteret i Olympia af rhapsoder.⁷⁵ Intellektuelle med speciale i retorik gav prøver på deres færdigheder i Olympia, hvor både sofist Gorgias og logografen Lysias vides at have holdt store taler.⁷⁶ Den berømte sofist Hippias, der kompilerede den første liste over olympiske sejrherre, vides også at have været i Olympia, hvor han holdt forelæsninger om en række forskellige emner, men det er måske mindre væsentligt, da han dels var borger i Elis, dels vel måtte opsøge sine kilder i helligdommen.⁷⁷ Filosofer rejste også til Olympia. Xenophon, som i hvert fald oldtiden regnede for en filosof, vides med sikkerhed at have overværet De Olympiske Lege;⁷⁸ Platon overværede De Olympiske Lege i 360 i selskab med sin ven Dion,⁷⁹ og samme år var også Aristoteles til stede ved Legene.⁸⁰ Det kan derfor ikke undre, at den senantikke og noget anekdotiske filosofhistoriker Diogenes Laertios ingen problemer har med at placere sine filosofer som for eksempel Anaxagoras og Diogenes i Olympia:⁸¹ Hvis de faktisk aldrig var der, *kunne* de have været der! Under De Olympiske Lege fandt man altså den græske verdens økonomiske, politiske, kunstneriske og intellektuelle elite forsamlet i Olympia, og sporten skabte her rammen om deres interaktion.

73. Lukian *Herod.* 1 (cf. Kokolakis 1992: 154 og Luce 1997: 19).

74. Dikaiarchos fr. 87 (Wehrli); cf. Trépanier 2004: 23.

75. Diodorus Siculus 14.109.1-3.

76. Gorgias: DK 82, A1, fr. 7; Lysias: Lys. 33, cf. Diodorus Siculus 14.109.3; om disse taler: Flower 2000: 92-3.

77. Platon *Hippias Minor* 368cd; cf. Christesen 2007: 45-160; generelt om sofister i Olympia: de Romilly 1992: 229-33. Lukian *Herod.* 4 hævder, at udover Hippias gav også Prodikos af Keos, Anaximenes af Chios og Polos af Akragas "og adskillige andre" (ἄλλοι συχνοί) sofister forelæsninger i Olympia. Cf. Lewis 1996: 69.

78. Xen. *Anabasis* 5.3.7.

79. Platon, *Ep.* 7.350b (cf. Nails 2002: 131).

80. Christesen 2007: 207 n. 94.

81. Anaxagoras: 2.10; Diogenes: 6.43.

Eliten og gymnasielivet

Men også internt i de enkelte bystater dannede sporten en perfekt ramme om elitens aktiviteter, selvom vi som næsten altid må nøjes med at betragte Athen.⁸² Lad mig begynde med at knytte et par bemærkninger til Sokrates. I dialogen *Kriton* lader Platon Sokrates fingere en dialog mellem sig selv og bystatens love, en samtale der handler om, hvorvidt Sokrates kan tillade sig at flygte fra Athen for at undgå at blive henrettet. I løbet af denne samtale hævder lovene, at Sokrates har vist sin accept af tingenes tilstand i Athen ved i hele sit liv kun at have forladt byen en eneste gang, hvis der ses bort fra felttog. Og hvorhen gik så denne Sokrates' eneste udenbysrejse? Den gik, ifølge lovene, til Isthmen ἐπὶ θεωρίαν, dvs. for at overvære De Isthmiske Lege, de store og berømte sportskonkurrencer, bystaten Korinth arrangerede.⁸³ Ved disse Lege, der blev afviklet ganske nær Athen og lå bekvemt for trafik fra hele den græske verden, har der med garanti været samme opbud af intellektuelle og anden elite som ved De Olympiske Lege, og mon ikke det var det, der trak Sokrates til Isthmen?

Når han ikke var på felttog, opholdt Sokrates sig altså bortset fra ved denne ene lejlighed altid i Athen. Vi ved jo alle sammen godt, at hans beskæftigelse dér var at fordærve bystatens ungdom, men hvor gik han hen for at finde ungdommen? Han besøgte byens sportsfaciliteter. Fra det sjette århundrede og frem byggede de græske bystater sportsfaciliteter, gymnasier, for det offentlige regning, hvor de af bystatens borgere, der havde tid, råd og lyst kunne træne og socialisere. Gymnasier kendes fra ganske mange bystater i klassisk tid⁸⁴ og fra endnu flere i efter-klassisk tid, hvor gymnasierne udviklede sig til noget, der ligner skoler i vor forstand, selvom sportstræning aldrig forsvandt fra anlæggene – for man må gøre sig klart, at sporten (*he gymnastike*) i antikken betragtedes som en væsentlig del af en normal, god uddannelse.⁸⁵ Lignende anlæg blev opført og drevet af private velhavere, i hvert fald i Athen, og gymnasierne og andre sportsanlæg udviklede sig i klassisk tid til en af de fuldstændig centrale institutioner i det bedre borgerskabs daglige sociale liv, formentlig i hele den græske verden.

82. Standardværket om sportskulturen i Athen er Kyle 1993.

83. Platon *Kriton* 52b (ἐπὶ θεωρίαν ... εἰς Ἴσθμόν). De Isthmiske Lege: Krause 1841: 165-224; Walton 1982; Miller 2004: 101-5.

84. Gymnasier kendes fra f.eks. disse bystater (serienumrene henviser til beskrivelsen af bystaterne i Hansen & Nielsen 2004): Thourioi (74); Delfi (177); Theben (221); Elis (251); Argos (347); Athen (364); Eretria (370); Minoa (473); Mieza (542); Amphipolis (553); Kardia (665); Byzantion (674); Olbia (690); Mylasa (913); Rhodos (1000).

85. Pritchard 2003.

I Athen var der i klassisk tid tre gymnasier, et i Akademeia, et i Lykeion, og et i Kynosarges, alle tre steder, der egentlig var helligdomme, og alle tre placeret uden for bymuren og altså noget afsondrede fra det hektiske liv i byen. Det var bl.a. i disse sportsanlæg, Sokrates førte sine filosofiske samtaler, for det var her den lokale elite og deres sønner var at finde. Den lille dialog *Euthyphron* åbnes med dette spørgsmål til Sokrates fra Euthyphron, der er forbløffet over at møde Sokrates på agora (overs. O. Balslev): “Hvad er der dog sket, Sokrates, siden du ikke længere holder til på sportspladsen ved Lykeion og nu færdes her ved Kongens Søjlegang?”⁸⁶

Dialogen *Euthydemos* er henlagt til afklædningsrummet (*apodyterion*) i gymnasiet i Lykeion, hvor Sokrates træffer to udenbys sofister og deres elever; til stede er også for eksempel Kleinias, en ung mand fra en af Athens fornemteste familier.⁸⁷ I dialogen *Lysis* skildrer Platon, hvordan Sokrates, der er på vej fra Akademeia til Lykeion, bliver indfanget af en gruppe unge mænd, der opholder sig ved en helt nybygget palæstra, en brydeplads, hvor de efter eget udsagn mødes for at diskutere under ledelse af en lærer. Til stede er bl.a. Lysis, en yngling der tilhører en af Athens absolut mest fremtrædende familier.⁸⁸ I dialogen *Charmides* indleder Platon med at lade Sokrates sige dette: “I går aftes kom vi tilbage fra lejren i Poteidaia, og fordi det var længe siden jeg havde været hjemme, nød jeg virkelig at gå rundt til mine sædvanlige opholdssteder i byen. Jeg kom også hen til Taureas’ palæstra lige over for Basiles helligdom; dér traf jeg en hel del mennesker, som jeg kendte, men der var også nogle som jeg ikke havde set før. Så snart de så mig komme ind – ingen vidste forresten at jeg kom – blev jeg fra alle sider budt velkommen hjem.”⁸⁹ Sokrates opsøger altså med det samme et sportsanlæg; der træffer han bl.a. Kritias, og her er virkelig tale om elite: Kritias var en flittig forfatter, der skrev både poesi og prosa, han tilhørte en særdeles fremtrædende familie, og han var en af lederne hvis ikke lederen under det radikalt oligarkiske terrorregime, der

86. Platon *Euthyphron* 2a: Τί νεώτερον, ὦ Σώκρατες, γέγονεν, ὅτι σὺ τὰς ἐν Λυκείῳ καταλιπὼν διατριβὰς ἐνθάδε νῦν διατρίβεις περὶ τὴν τοῦ βασιλέως στοάν;

87. *Euthydemos* 271a; Kleinias: Nails 2002: 100-1.

88. *Lysis* 203a (ἐπορευόμην μὲν ἐξ Ἀκαδημείας εὐθὺς Λυκείου); Lysis: Nails 2002: 195-7.

89. *Charmides* 153a (overs. C.E. Bryld): Ἦκομεν τῇ προτεραίᾳ ἐσπέρας ἐκ Ποτειδαίας ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, οἶον δὲ διὰ χρόνου ἀφιγμένος ἀσμένως ἦα ἐπὶ τὰς συνήθεις διατριβὰς. καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν Ταυρέου παλαίστραν τὴν κατασκευαστὴν τοῦ τῆς Βασίλης ἱεροῦ εἰσῆλθον, καὶ αὐτόθι κατέλαβον πάνυ πολλοὺς, τοὺς μὲν καὶ ἀγνώτας ἐμοί, τοὺς δὲ πλείστους γνωρίμους. καὶ με ὡς εἶδον εἰσιόντα ἐξ ἀπροσδοκῆτου, εὐθὺς πόρρωθεν ἠσπάζοντο ἄλλος ἄλλοθεν.

regerede Athen en kort periode efter nederlaget i Den Peloponnesiske Krig i slutningen af 5. årh.⁹⁰

Nu er Platons dialoger naturligvis ikke journalistiske reportager, men der er ingen grund til at betvivle, at hans dialoger giver et troværdigt billede af livet i byens sportsanlæg, og dette billede støttes da også af andre kilder: Platon selv skal have fået sin tidligste filosofiske skoling ved studier i Akademeia,⁹¹ hos filosofen Kratylos af Athen, der var tilhænger af Herakleitos af Ephesos.⁹² Den store sofist Protagoras' skrift *Om Guderne* skal være blevet læst op i Lykeion;⁹³ sofisten Prodikos forelæste i Lykeion;⁹⁴ og i fjerde århundrede siger Isokrates, der opfattede sig selv som filosof, at der sad usle sofister i en kreds af tilhørere i Lykeion og diskuterede Homer, Hesiod og anden poesi;⁹⁵ og komediedigteren Antiphanes lader forstå, at der vandrede radmagre, blege og blodfattige sofister rundt i Lykeion og diskuterede ontologi med publikum på.⁹⁶ Alle disse kilder er, i øvrigt, ældre end etableringen af Aristoteles' skole i Lykeion, så Aristoteles har altså fulgt gængs praksis, da han slog sig ned i Lykeion, og det er vel også værd at nævne, at Isokrates' retorisk-filosofiske skole holdt til nær, men åbenbart ikke i Lykeion.⁹⁷

Der kan altså ikke herske tvivl om, at der i klassisk tid udviklede sig et filosofisk miljø, der holdt til i gymnasier og palæstraer. Der udviklede sig også forskellige filosofiske retninger, altså det vi kalder skoler. Præcis hvordan disse skoler var organiserede, er noget uklart og meget omdiskuteret, men en skole synes at have bestået af en ledende filosof og hans elever, der holdt til og diskuterede på det samme sted hver dag, som regel et gymnasium,⁹⁸ og tit var forbindelsen mellem skolen og gymnasiet så snæver, at skolen fik gymnasiets navn: Kynikerne har muligvis taget navn efter deres opholdsted, der var gymnasiet i

90. Nails 2002: 108-11. Se også *Symposion* 223d: Da de andre symposiaster er faldet i søvn, gik Sokrates "ud til Lykeion for at vaske sig og tilbragte dagen som han plejede" (overs. Mejer & Tortzen).

91. Diog. Laert. 3.5: ἐφιλοσόφει δὲ τὴν ἀρχὴν ἐν Ἀκαδημαίᾳ ... καθ' Ἡράκλειτον.

92. Arist. *Meta.* 987a32-b1; Diog. Laert. 3.6; Dillon 2003: 2. Om Kratylos: Nails 2002: 105-6.

93. Diog. Laert. 9.54. Oplæsninger af litterære værker i gymnasiet vides også at have fundet sted i Elis i romersk kejsertid, ligesom der også blev holdt taler samme sted (Paus. 6.23.7).

94. Ps.-Platon *Eryxias* 397c.

95. Isokrates *Panathenaios* 18: ἐν τῷ Λυκείῳ συγκαθεζόμενοι τρεῖς ἢ τέτταρες τῶν ἀγλαίων σοφιστῶν ... διαλέγοντο περὶ τε τῶν ἄλλων ποιητῶν καὶ τῆς Ἡσιόδου καὶ τῆς Ὀμήρου ποιήσεως.

96. Antiphanes fr. 122 (Edmonds).

97. Anon. *Vit. Isocr.* 116-7 (Mathieu & Brémond): διατριβὴν δὲ εἶχε πρὸς τῷ Λυκείῳ τῷ γυμνασίῳ (cf. Lynch 1970: 53).

98. Se f.eks. Kyle 1993: 76: "Plato's school simply meant the regularized interaction of the master and his students."

Kynosarges;⁹⁹ og Platons Akademi fik sit navn efter gymnasiet i Akademeia, nær hvilket Platon i øvrigt ejede en mindre ejendom.¹⁰⁰ Aristoteles' skole holdt som sagt til i Lykeion, samme sted som de radmagre og blodfattige sofister, og skolen kaldes undertiden Lykeion, selvom den oftere kaldes Peripatos, et navn den sandsynligvis fik efter et mindre anlæg, en søjlegang eller sådan noget, i Lykeion.¹⁰¹ Skolen har muligvis ejet dette anlæg, idet det fremgår af Theophrastos' testamente, at han ejede en *peripatos*. Måske var det her, Aristoteles' forelæsningslokale lå, et lokale der kan have indeholdt et par skulpturer, nogle malerier og en tavle, hvis Jacksons rekonstruktion ellers står til troende.¹⁰² Aristoteles' skole var i øvrigt ikke den eneste senere skole, der holdt til i Lykeion, for i 3. årh. f.Kr. slog stoikeren Chrysippos sig ned i Lykeion med sine elever,¹⁰³ mens stoikeren Ariston af Chios slog sig ned i Kynosarges.¹⁰⁴ En lille fornemmelse af, hvordan dette filosofiske liv i gymnasierne har taget sig ud, får man hos rejseguideforfatteren Herakleides af Kreta, der i 3. årh. f.Kr. skrev denne notits om Athens filosofiske liv i sin guide (overs. G. Tortzen): "Der er tre gymnasier: Akademia, Lykeion, Kynosarges. Alle har beplantninger af træer og der er græsrabatter. Der er mange slags fester; ens sjæl kan blive forført – eller vederkvæget – af filosoffer af enhver art. Der er mange filosofiske foredrag, og til stadighed festlige begivenheder."¹⁰⁵

Denne forbindelse mellem filosofien og gymnasierne blev endnu tættere i den senere hellenistiske periode. I hellenistisk tid tilbød den athenske bystat en egentlig 1-årig uddannelse til elitens ungdom. Uddannelsen omfattede både sport, militærøvelser og mere intellektuelt stof. Vi ved f.eks., at i året 122 f.Kr. indeholdt uddannelsen filosofiske forelæsninger rundt om i samtlige fire gymnasier, som Athen på det tidspunkt rådede over, og bystaten må enten selv have arrangeret dette filosofikum eller have købt sig ind i allerede eksisterede forelæsningsrækker.¹⁰⁶ (Et af gymnasierne, Ptolemaion, som lå i indre by i modsætning til de

99. Lynch 1970: 50-1; Kyle 1993: 84, 91-2.

100. Kyle 1993: 71-7; Dillon 2003: 2-16 (Platons ejendom ved Akademeia: 4-5); Mejer 2003; Döring 2008; Epikrates fr. 11 (Kock).

101. Jackson 1920; Lynch 1970; Kyle 1993: 77-84; Tortzen 2003; Döring 2008: 262; Diog. Laert. 5.2, 51.

102. Jackson 1920.

103. Diog. Laert. 7.185.

104. Lynch 1970: 118.

105. *Geographi Græci Minores* I p. 98: γυμνάσια τρία, Ἀκαδημία, Λύκειον, Κυνόσαργες, πάντα κατάδενδρά τε καὶ τοῖς ἐδάφεσι ποώδη, χόρτοι παντοθαλεῖς φιλοσόφων παντοδαπῶν, ψυχῆς ἀπάται καὶ ἀναπαύσεις· σχολαὶ πολλαὶ, θεαὶ συνεχεῖς.

106. *IG II² 1006*: προσεκαρτέρησαν δὲ καὶ Ζηροδότῳ σχολ[ά]ουτε[ς ἔν τε] τῷ Πτολεμαίῳ καὶ ἐν Λυκείῳ, ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις [φιλο]σόφοις ἅπασιν[ν] τοῖς τε ἐν Λυκείῳ καὶ ἐν Ἀκαδημ[ίαι δι' ὅλου τοῦ ἐ]νιαυτοῦ.

tre andre, husede i øvrigt et stort offentligt bibliotek¹⁰⁷ – og biblioteker fandtes også i gymnasier andre steder rundt om i den græske verden, f.eks. i Rhodos by¹⁰⁸). Også i andre bystater blev der holdt filosofiske forelæsninger for ungdommen i gymnasierne, for eksempel i Haliartos i Boiotien¹⁰⁹ og i Larisa i Thessalien,¹¹⁰ og undervisning fandt også sted i gymnasierne i Kolophon¹¹¹ og Iasos i Lilleasien,¹¹² og allerede Sokrates' elev, Aristippos af Kyrene, underviste i gymnasiet i Rhodos by.¹¹³ Den athenske uddannelse indeholdt ud over filosofi også undervisning i grammatik og retorik, og de athenske gymnasier udviklede sig altså i hellenistisk tid til noget, der minder om vores egne gymnasier – hvis vi ser bort fra, at man her har droppet grammatik-undervisningen.

Filosofien hængte sig altså på livet i byens sportsfaciliteter, givetvis fordi det var her eliten og deres sønner i forvejen tilbragte en god del af deres tid. Men filosoffer som Platon og Aristoteles interesserede sig også i nogen grad for sporten i dens egen ret; for eksempel udarbejdede Aristoteles reviderede sejrherreliste både for De Olympiske Lege¹¹⁴ og De Pythiske Lege i Delfi,¹¹⁵ men mest var det dog sådan, at filosofferne kritiserede den måde, sporten på deres tid praktiseredes på, især i deres politisk-filosofiske skrifter.¹¹⁶ I *Staten* forkastede Platon f.eks. samtidens træning som upassende for idealstatens vogtere: “Vil vore nuværende atleters kondition være passende for dem? – Ja hvorfor ikke? – Nej! For den fremmer søvnighed og sygelighed. Du ser jo da selv hvordan atleterne sover deres liv bort,¹¹⁷ og hvis de viger en tomme fra deres foreskrevne diæt, bliver disse kraftkarle alvorligt syge;

107. *IG II² 1029.25* (τὴν ἐν Πτολεμαίῳ βιβλιοθήκην); se Casson 2001: 58-9.

108. Casson 2001: 57-60. For et bibliotek i gymnasiet i Tauromenion på Sicilien, se *SEG* 26 1123.

109. *IG VII 2849*; cf. Haake 2007: 171-4.

110. Haake 2009a: 55; i dette tilfælde vides filosofien at være ansat af bystaten.

111. *SEG* 39 1243.

112. Haake 2007: 231-2.

113. Vitruvius *De Arch.* VI.1; cf. Lynch 1970: 51.

114. Christesen 2007: 170-3, 206-7 (en kopi af Aristoteles' sejrherreliste var opstillet i Lykeion). Det kan ikke udelukkes, at Aristoteles' interesse her også har været kronologisk; han indførte f.eks. den nummerering af Olympiaderne, der er forudsætningen for at bruge dem til præcise dateringer (Christesen 2007: 172).

115. Haake 2007: 236-40.

116. Kyle 1993: 124-54. Se dog Tarrant 2003. Protagoras skal have skrevet et værk *Om brydning* (Περὶ πάλης; Diog. Laert. 9.55).

117. Om valoriseringen af (overdreven) søvn i græsk tænkning, se Dickie 1983: 260-6.

nej, vore krigsdygtige sportsmænd behøver sandelig mere udsøgt træning.”¹¹⁸ Filosoffen mente endog, at idealstatens kvinder skulle deltage i træningen!¹¹⁹ Aristoteles var af den opfattelse, at samtidens træning ikke passede til en ægte borgers liv (*Pol.* 1335b5-8), og især mente han, at den var skadelig for børns fysiske udvikling (1338b10-11).

Kritik af sporten var der i 4. årh. en lang tradition for, og allerede i arkaisk tid fremsatte digtere som Tyrtaios¹²⁰ og Xenophanes¹²¹ politisk og filosofisk begrundet kritik af sporten, en kritik, som tragediedigteren Euripides sammenfattede og lod en af sine personer fremføre; en prosaoversættelse af replikken lyder sådan her:

Der er tusindvis af ulykker her i Grækenland, men ingen er dog værre end sportsmændenes slægt. For det første lærer de ikke at leve det gode liv og ville heller ikke kunne det. For hvordan skulle en mand der træller for sin mund og har tabt til sin vom, kunne skaffe sig rigdom der overgår hans fars? De kan heller ikke håndtere fattigdom, er ikke egen lykkes smed. Deres vaner er elendige og modgang har de svært ved at tackle. Som unge stråler de og vandrer rundt som offentlige skulpturer, men når den bitre alderdom rammer dem, laller de rundt og ligner slidte kapper. Jeg må laste grækernes skik og brug, når de for deres skyld forsamles og ærer formålsløse fornøjelser bare for at feste og ofre! Hvilken dygtig bryder, hvilken rapfodet mand, diskoskaster eller ferm kæbeknuser har undsat den fædrene bystat ved at vinde en krans? Kæmper de mod fjenderne med diskosser i hænderne? Hugger de næven gennem skjolde og driver fjenden ud af fædrelandet? Nær jernets od gør ingen noget så tåbeligt! Nej, med blade bør man bekranse

118. *Staten* 404a (overs. O. Foss): Ἄρ' οὖν ἡ τῶνδε τῶν ἀσκητῶν ἕξις προσήκουσ' ἂν εἴη τούτοις; – Ἴσως. – Ἄλλ', ἦν δ' ἐγώ, ὑπνώδης αὐτῆ γέ τις καὶ σφαλερὰ πρὸς ὑγίειαν. ἢ οὐχ ὄρας ὅτι καθεύδουσι τε τὸν βίον καί, ἐὰν σμικρὰ ἐκβῶσιν τῆς τεταγμένης διαίτης, μεγάλα καὶ σφόδρα νοσοῦσιν οὗτοι οἱ ἀσκηταί; – Ὅρω. – Κομψοτέρας δὴ τινος, ἦν δ' ἐγώ, ἀσκήσεως δεῖ τοῖς πολεμικοῖς ἀθληταῖς.

119. *Staten* 456b.

120. Tyrtaios fr. 12 (West); oversættelse i Johansen 1984: no. 16.

121. Xenophanes fr. 2 (West); oversættelse i Johansen 1984: no. 41.

kløge og gode mænd og den, der leder staten smukt som en retvis og besindig mand, hvis ord afværger nedrig adfærd og som forhindrer krigsslag og borgerkrig. For den slags er skønt for hver eneste bystat og hver eneste græker!¹²²

Intellektuelle interesserede sig altså for sporten, og ofte må de vel også selv have været sportsfolk: Der er således en i sig selv ikke utroværdig tradition for, at Euripides dyrkede boksning og *pankration*,¹²³ ligesom der er en tradition for, at Platon skulle have været en habil bryder, en tradition der kan spores tilbage til det 4. årh., altså stort set til Platons egen tid.¹²⁴ Platons berygtede elev, Chairon af Pellene, der opkastede sig til tyrannos i sin hjembystat, vandt olivenkransen i brydning i Olympia intet mindre end fire gange, og må altså nærmest beskrives som det, der i vor tid hedder en 'superstjerne'.¹²⁵ Også Lykon af Alexandria, der stod i spidsen for Aristoteles' skole i en lang periode i det 3. årh., skal have dyrket brydning,¹²⁶ og det kan vel egentlig ikke undre, da sport jo var en integreret del af elitens livsstil.

Et andet fænomen, der hængte sig på livet i gymnasierne, var pæderastien, altså dette at en ældre mand står i et intimt intellektuelt og sexuel forhold til en yngre mand,¹²⁷ en form for netværksdannelse, kunne man godt sige, og en form for socialisering af den yngre i forholdet.¹²⁸ Om pæderastien udelukkende var et elitefænomen, kan være vanskeligt at afgøre, fordi vi faktisk ikke ved så meget om de dele af befolkningen, der ikke tilhørte eliten.

122. Euripides *Autolykos* fr. 282 (overs. forf.): *κακῶν γὰρ ὄντων μυρίων καθ' Ἑλλάδα | οὐδὲν κάκιόν ἐστιν ἀθλητῶν γένους· | οἱ πρῶτα μὲν ζῆν οὔτε μαθάνουσιν εὖ | οὐτ' ἂν δύναιντο· πῶς γὰρ ὅστις ἔστ' ἀνὴρ | γνάθου τε δούλος νηδύος θ' ἤσσημένος | κτήσασθαι ἂν ὄλβον εἰς ὑπερβολὴν πατρός; | οὐδ' αὖ πένεσθαι κάξυπηρετεῖν τύχαις | οἰοί τ'· ἔθη γὰρ οὐκ ἐθισθέντες καλὰ | σκληρῶς μεταλλάσσοισιν εἰς τὰ μῆχανον. | λαμπροὶ δ' ἐν ἤβῃ καὶ πόλεως ἀγάλματα | φοιτῶσ'· ὅταν δὲ προσπέσῃ γῆρας πικρόν, | τρίβωνες ἐκβαλόντες οἴχονται κρόκας. | ἐμεμψάμην δὲ καὶ τὸν Ἑλλήνων νόμον, | οἱ τῶνδ' ἑκατὶ σύλλογον ποιούμενοι | τιμῶσ' ἀχρείους ἡδονὰς δαιτὸς χάριν. | τίς γὰρ παλαίστας εὖ, τίς ὠκύπους ἀνὴρ | ἢ δίσκου ἄρας ἢ γνάθου παίστας καλῶς | πόλει πατρώῃ στέφανον ἤρκεσεν λαβῶν; | πότερα μαχοῦνται πολεμίοισιν ἐν χερσίν | δίσκους ἔχοντες ἢ δι' ἀσπίδων χερσὶ | θείοντες ἐκβαλοῦσι πολεμίους πάτρας; | οὐδεὶς σιδήρου ταῦτα μωραίνει πέλας | στάς· ἀνδρας χρῆ σοφούς τε κάγαθούς | φύλλοις στέφεσθαι, χῶστις ἡγείται πόλει | κάλλιστα σώφρων καὶ δίκαιος ὢν ἀνὴρ, | ὅστις τε μύθοις ἔργ' ἀπαλλάσσει κακὰ | μάχας τ' ἀφαιρῶν καὶ στάσεις· τοιαῦτα γὰρ | πόλει τε πάσῃ πᾶσι θ' Ἑλλήσιν καλά.*

123. Kyle 1993: 218.

124. Kyle 1993: 225. Se også Herrmann 1995.

125. Moretti 1957: nos. 432, 437, 443, 447; Haake 2007: 36-7; Trampedach 1994: 64-5.

126. Diog. Laert. 5.67.

127. Scanlon 2002: kap. 3 og kap. 8 er de grundlæggende diskussioner af pæderastiens indlejring i sporten; Dover 1989 er den klassiske diskussion af græsk homosexualitet.

128. Østergaard 1991: 18: "Den modne mand viser i omfattende forstand den yngre vejen ind i mandssamfundet."

Men det var i hvert fald et elitefænomen, og vi ved tilfældigvis, at kong Agesilaos af Sparta var den yngre part i et sådant pæderastisk forhold, hvis ældre part var den store Lysander, den general, der vandt Den Peloponnesiske Krig for Sparta.¹²⁹ Også i Athen var pæderastien udbredt i eliten og sandsynligvis fortrinsvist et elitefænomen: Der fandtes en veludviklet etikette for, hvordan den ældre mand forførte den yngre, og det var noget, der krævede lang tids kurtisering og en lind strøm af gaver.¹³⁰ Pæderastien forudsatte altså fritid og midler, det samme som livet i gymnasiet forudsatte. Den pæderastiske kulturs centrum var, måske ikke så overraskende, gymnasierne;¹³¹ Aristophanes joker ligefrem med, at der stod en kødrand af 'elskere' (*erastai*) i sportsanlæggene og gloede på de unge, når de trænede.¹³² Der stod en statue¹³³ af og et alter¹³⁴ viet til lystens gud Eros i Akademeia, og vi har mange vasemalerier, der viser pæderastiske scener i gymnasier.¹³⁵

Hvad årsagen til den pæderastiske kultur var, diskuteres ivrigt, men nogen konsensus eksisterer mig bekendt ikke. Men der kan næppe være nogen tvivl om årsagerne til, at gymnasierne blev pæderastiens centrum: Her mødtes elitens hankøn dagligt – unge, voksne og ældre – her kom ingen kvinder, og, ikke mindst, her kunne man se emnerne an på nærmeste hold, inden man indledte en stormkur,¹³⁶ for eksempel ved at brydes med hinanden, for grækerne havde jo den skik at udkæmpe sportskonkurrencer i adamskostume, ligesom man

129. Cartledge 1987: 29. Om pæderastien i Sparta: Cartledge 1981 og Link 2009.

130. Skinner 2005: 119.

131. Se Kyle 1993: 133. Cf. Theognis 1335-6, en tidlig kilde til den tætte forbindelse mellem gymnasiet – eller måske sport som sådan – og pæderastien; cf. Glass 1988: 159-60.

132. *Skyerne* 972-6: ἐπετρίβετο τυπτόμενος πολλὰς ὡς τὰς Μούσας ἀφανίζων. | ἐν παιδοτρίβου δὲ καθίζοντας τὸν μῆρον ἔδει προβαλέσθαι | τοὺς παῖδας, ὅπως τοῖς ἔξωθεν μῆδεν δείξειαν ἀπηνές· | εἶτ' αὖ πάλιν αὐτοῖς ἀνιστάμενον συμψῆσαι καὶ προνοεῖσθαι | εἶδωλον τοῖσιν ἐρασταῖσιν τῆς ἡβῆς μὴ καταλείπειν (... Gymnastik med ære måtte de lære: | Når drengene sad, var det ene lår lagt ovenpå: det skåned | de kiggende mod at få ondt [sc. ved synet af et ungt kønsorgan]. Når knægtene sku' stå op, | så glattede de efter sig, så tilbedernes skarer | fik ingen tegninger at se af det unge køn i sandet. (overs. O. Thomsen)).

133. Plutarch *Solon* 1.7: λέγεται δὲ καὶ Πεισίστρατος ἐραστῆς Χάρμου γενέσθαι, καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἔρωτος ἐν Ἀκαδημείᾳ καθιερώσαι.

134. Pausanias 1.30.1: πρὸ δὲ τῆς ἐσόδου τῆς ἐς Ἀκαδημίαν ἐστὶ βωμὸς Ἔρωτος ἔχων ἐπίγραμμα ὡς Χάρμος Ἀθηναίων πρῶτος Ἔρωτι ἀναθείη.

135. Lear & Cantarella 2008.

136. Se f.eks. Aischin. *Contra Timocratem* 135: ἐν τοῖς γυμνασίοις ὀχληρὸς ὦν καὶ πλείστων ἐραστῆς. Aischines taler her om sig selv, og det fremgår af passagen, at han forfattede erotiske digte til skønne unge mænds pris. Se også Platon, *Staten* 452b: ὡσπερ τοὺς γέροντας ἐν τοῖς γυμνασίοις, ὅταν ῥυσοὶ | καὶ μὴ ἡδεῖς τὴν ὄψιν ὁμῶς φιλογυμναστῶσιν; ("På den anden side er vi jo vant til at gamle mænd der både er rynkede og lidt ulækre at se på, alligevel tager del i træningen i gymnasierne med fornøjelse" (overs. O. Foss, modificeret)).

også *trænede* i dette kostume.¹³⁷ Gymnasiet var altså en ren mandeverden, hvor man ofte var i tæt fysisk berøring med hinanden uden tøj på. Gymnasierne var vel altså omtrent forudbestemt til at blive pæderastiens centrum, og et pæderastisk forhold betragtes da også undertiden, ligesom sporten selv, som en central del af dannelsesprocessen: “[T]he adult transmitted to the boy, who obviously did not already have it, his experience in every field, assuming in their encounters a formative role at the moment in which the boy – a potential citizen – prepared himself to become an actual citizen, able to exercise his civil and political duties. The *erastes* taught, the *eromenos* learned. As has been well said, the *paideia* (education) of the Athenian boy was entrusted to his relationship with the *erastes*.”¹³⁸

Sporten som rammen for elitens interaktion

Lad mig slutte af med en grovskitse til en syntese. Det agonistiske princip, altså dette at omtrent alle aktiviteter udsættes i konkurrenceform, var et fuldstændig centralt socialt princip i den græske kultur,¹³⁹ og der var stort set ikke det, der ikke kunne konkurrenceud-sættes:¹⁴⁰ det sødeste kys, den bedste tragedie, den skønneste kvinde, den stærkeste kriger, den bedste dans, den smukkeste skulptur, den bedste Homerrecitation, og så videre og så videre. Idealet var kort og godt, som en far siger til sin søn i *Iliaden*, “altid at være | bedst af de bedste i mod og hæve sig over de andre”,¹⁴¹ et ideal som især sportsfolk ihærdigt forsøger at leve op til i klassisk tid. For sporten var jo en velegnet aktivitet, når det skulle afgøres, hvilket individ der hævdede sig over de andre, og her har vi nok grunden til, at holdspor-ter næsten ingen rolle spiller i den græske kultur.

Fra og med det sjette århundrede blev sporten og livet i gymnasiet helt centrale elementer i den græske elites livstil. Gymnasielivet blev en central del af elitens dagligdag, og i gymnasierne blev der trænet, og sporten blev betragtet som en del af en ung mands uddan-

137. Om den atletiske nøgenhed: Arieti 1975; Crowther 1982; Mouratidis 1985; Sweet 1985; Sansone 1988: 107-15; Thuillier 1988; Bonfante 1989; McDonnell 1991; Golden 1998: 65-9; Miller 2000: 283-5; Christesen 2002; Scanlon 2002: 205-10; Spivey 2004: 121-4; Kyle 2007: 85-90; Nielsen 2007: 22-8.

138. Lear & Cantarella 2008: 2.

139. Burckhardt 1998 *passim*; Spivey 2004: 15 (“Competing was deemed socially useful”).

140. Burkert 1985: 105: “The number of things which the Greeks can turn into a contest is astounding: sport and physical beauty, handicraft and art, song and dance, theatre and disputation”; se f.eks. også Donderer 1996 for konkurrencer i tegning og maleri; cf. Kyle 1998: 117.

141. Hom. *Il.* 6.207-8 (overs. Due). Se Hjortsø 1960: 13 om dette sted: “Også en senere tids græker har fundet noget i denne linje, der appellerede til hans æresfølelse, noget afgørende, som han ikke kunne tænke sig at svigte: at være den første. Det er dette ideal han overfører også til sporten.”

nelse. Pæderastien kan også med fordel betragtes under denne synsvinkel, og gymnasierne blev altså simpelthen det sted, hvor eliterne formedes og dannede deres netværk. I løbet af 5. århundrede hægter det, vi kunne kalde de videregående uddannelser, altså sofister og filosoffer, sig på livet i gymnasierne, da det jo er her, tingene foregår, en udvikling der tager voldsomt fart i 4. århundrede og i efterklassisk tid. Ikke bare var en del af filosofferne og sofisterne selv borgere i andre bystater end Athen – Aristoteles var for eksempel ikke atener – også en stor del af filosofernes elever kom til Athen fra andre bystater; blandt de 19 elever af Platon, Diogenes Laertios (3.46) angiver ved navns nævnelser, er der f.eks. hele 16, der ikke var fra Athen,¹⁴² og også blandt Theophrasts kendte elever er atenerne i mindretal.¹⁴³ De filosofiske skoler udviklede sig på den måde til en slags internationale institutioner for elitenetværksdannelse.¹⁴⁴

Et andet vigtigt aspekt af gymnasielivet er selvfølgelig træningen, hvis formål bl.a. var at sætte en mand i stand til at vinde en konkurrence ved et af de store sportsstævner som f.eks. det i Olympia, og formålet hermed var at vinde sig evigt ry, hvis det kunne lade sig gøre. Desuden var de store internationale stævner som for eksempel i Olympia altid indlejret i religiøse fester, så en sejr kunne tages som udtryk for, at man havde skytsgudens særlige bevågenhed.¹⁴⁵ Ved at sejre i for eksempel Olympia nåede en mand faktisk livets mål: Zeus' bevågenhed og menneskenes agtelse. Her er det afgørende vigtigt at holde sig for øje, at det internationale konkurrencekredsløb var af nærmest ufatteligt omfang. Bare i 5. årh. må der have eksisteret i nærheden af 100 stævner i stort set lige så mange forskellige bystater, der i bund og grund må have lignet De Olympiske Lege, men blot havde en ringere prestige:¹⁴⁶ Det var muligt at akkumulere ufatteligt meget *kleos*, hvis man var en dygtig sportsmand. Så sporten bidrog altså til at skabe den græske mand og hans ry, og dette ry skulle naturligvis foreviges, så det kunne leve på kommende generationers læber. Midlerne hertil var den epinikiske ode og atletskulpturen, så sporten stod altså også fadder til to af de græske kultur-fænomener, vi beundrer mest: Pindars oder og Myrons skulpturer.

142. Se også Dillon 2003: 13-5.

143. Fortenbaugh *et al.* 1992: 67-70.

144. Se Trampedach 1994 og Haake 2009b.

145. Scanlon 2002: 26-39. Se også Mikalson 2007.

146. Nielsen 2010.

Ligesom gymnasiet skabte rammen om elitens interaktion i de enkelte bystater, udgjorde de store stævner som for eksempel De Olympiske Lege en ideel ramme om elitens internationale interaktion: Her mødtes de fremmeste sportsfolk, der som regel selv var medlemmer af eliten; her mødtes delegationer bestående af eliten fra forskellige bystater; her kom givetvis digtere som Pindar og Bakchylides og billedhuggere som Polykleitos og Myron; her kom filosoffer som Platon og Aristoteles; sofister som Gorgias og Hippias; historikere som Xenofon og Herodot og politikere som Themistokles og Demosthenes, kort sagt: alle det var værd at møde. Sporten var altså med til at etablere elitens medlemmers individuelle status, og den skabte perfekte rammer for elitens interaktion, internt i de enkelte bystater i gymnasierne og på tværs af bystaterne ved de store religiøse fester.

En teoretisk synsvinkel, som det meste af det foregående med fordel kan ses under, finder man i Thorstein Veblens teori om “the leisure class”.¹⁴⁷ I et samfund med privat ejendomsret og en udviklet arbejdsdeling vil der opstå en økonomisk elite, der tillægger sig en livsstil, der markerer dens sociale status ved hjælp af “conspicuous leisure” og “conspicuous consumption”. Ved “conspicuous leisure” forstod Veblen “non-productive consumption of time”,¹⁴⁸ der fungerer socialt som “evidence of pecuniary ability to afford a life of idleness”. Selvom den græske elites engagement i sporten og gymnasielivet dårligt kan beskrives som fuldstændig ‘non-productive’, som vi har set, er det naturligvis klart, at disse aktiviteter forudsatte fritid og en god økonomi, og at de må have været signaler om, at deres udøvere tilhørte en elite, der ikke behøvede selv at arbejde. Engagement i sport og socialisering i gymnasiet kan altså betragtes som et socialt statussymbol, og denne demonstrative iscenesættelse af “leisure” har sin naturlige forlængelse i den græske overklasses velkendte foragt for manuelt arbejde og handel.¹⁴⁹ Som Veblen peger på, er der dog det problem ved “conspicuous leisure”, at der ikke fremkommer et konkret produkt¹⁵⁰, der bagefter kan fremstå som et bevis på “a substantial and patent waste of time”.¹⁵¹ I stedet satser eliten på “immaterial’ goods” som beviser på deres “leisure” og sociale tilhørsforhold: “Such immaterial evidences of past leisure are quasi-scholarly or quasi-artistic accomplishments and a knowledge of processes and incidents which do not conduce directly to the furtherance of human life. So, for

147. Veblen 1994 [1899].

148. Veblen 1994 [1899]: 28.

149. Hdt. 2.165-7; Pl. *Resp.*590C; Xen. *Oec.* 4.2-3; Arist. *Pol.* 1291a1-4; Austin & Vidal-Naquet 1977: 11, 17, 169-71, 379; Whitehead 1977: 116-21; Hansen 1999: 120.

150. Veblen 1994 [1899]: 29 (“a material product”).

151. Veblen 1994 [1899]: 33.

instance, in our time there is the knowledge of the dead languages and the occult sciences; of correct spelling; of syntax and prosody; of the various forms of domestic music and other household art; of the latest proprieties of dress, furniture, and equipage; of games, sports, and fancy-bred animals, such as dogs and race-horses.”¹⁵² Sådanne “immaterial goods” blev i de græske gymnasier falbudt af sofister og filosoffer, der sammen med digtere og billedkunstnere også var at finde rundt om ved de store sportsbegivenheder. Det *kleos*, der var resultatet af sejre i sportskonkurrencer, kan også betragtes som et immaterielt produkt af “conspicuous leisure”.

Et andet immaterielt produkt af uproduktivt tidsforbrug er, ifølge Veblen, “good manners”, altså etikette.¹⁵³ Socialisering i gymnasiet i al almindelighed og pæderastien i særdeles har givetvis bibragt unge medlemmer af eliten en god fornemmelse af acceptable sociale omgangsformer og evnen til at føre sig frem på rette måde. Sporten og livet i gymnasiet passer altså glimrende til Veblens “conspicuous leisure”.¹⁵⁴ En anden måde, “the leisure class” demonstrerer deres status på, er ved “conspicuous consumption”, hvorved forstås “specialised consumption of goods as an evidence of pecuniary strength”.¹⁵⁵ Udgifter til gaver ved kurtiseringen af *eromenoi* må siges at falde ind under denne kategori, ligesom de store udgifter til epinikiske oder eller atletskulpturer. Ved dette forbrug blev en (ung) mands socio-økonomiske status ostentativt understreget. Sporten var altså på een og samme tid med til at skabe den græske elite og til emfatisk at understrege, hvem der tilhørte den.

Alt i alt må man altså sige, at hvis man vil lære den græske elite at kende, er det ikke så tosset en ide at studere sporten: Sporten vil føre een til de førende personligheder inden for stort set *alle* de områder, eliten beskæftigede sig med, og det er nok ikke nogen *voldsom* overdrivelse at påstå, at sporten, som det mest rene udtryk for det agonistiske princip og for Veblens “conspicuous leisure”, simpelthen var en af de mest centrale institutioner i græsk kultur overhovedet, og her har jeg endda kun ridset lidt i overfladen.

152. Veblen 1994 [1899]: 29.

153. Veblen 1994 [1899]: 29-31: “Their [sc. good manners’] ulterior, economic ground is to be sought in the honorific character of that leisure or non-productive employment of time and effort without which good manners are not acquired” (31).

154. Et gravepigram (*IG II² 5768*) fra det tidlige fjerde årh. f.Kr. siger det på vers: [ἐ]νθάδε [ἐγὼ κε]ῖμαι πρ[ο]λιπὼν βιοτὸν Φιλ[ι]έταιρο[s] | [ε]ἴκοσ[ι καὶ δ]ύ’ ἔτη γ[ε]γαῶς ὀλέσας νε[ο]ότητα | [ἐ]ν πᾶσι[ν κλεινὸν ἔρ]γ[μασιν αἰ]ν[ο]ν ἔχων, | [σ]ωφροσ[ύνης πλε]ῖ[στο]ν [καὶ φιλί]ας μετέχων | [γ]υμνασί[ων τ’ ἀέθ]λων ο[ὐ]ποτε λει[π]όμενος. “Her ligger jeg, Philetairos. Livet har jeg forladt: Som 22-årig mistede jeg min ungdom. I alt, hvad jeg gjorde, gik der ry af den ros, jeg fik. Jeg havde ypperste del i besindighed og venskab; i træning og i kamp stod jeg aldrig tilbage for nogen.”

155. Veblen 1994 [1899]: 43.

Bibliografi

- Arieti, J.A. 1975. "Nudity in Greek Athletics," *The Classical World* 68: 431-6.
- Austin, M.M. & Vidal-Naquet, P. 1977. *Economic & Social History of Ancient Greece. An Introduction*. University of California Press (Berkeley & Los Angeles).
- Björkeson, I. 2008. *Pindaros, Olympiska och pythiska oden*. Tolkade och kommenterade av Ingvar Björkeson; inledning av Sture Linnér. Natur och kultur (Stockholm).
- Björkeson, I. 2010. *Pindaros, Nemeiska och isthmiska oden; Fragment*. Tolkade och kommenterade av Ingvar Björkeson; inledning av Sture Linnér. Natur och kultur (Stockholm).
- Bonfante, L. 1989. "Nudity as a Costume in Classical Art," *American Journal of Archaeology* 93: 543-70.
- Bosworth, A.B. 1988. *Conquest and Empire. The Reign of Alexander the Great*. Cambridge University Press (Cambridge).
- Brown, B. 2003. "Homer, Funeral Contests and the Origins of the Greek City," i D.J. Phillips & D. Pritchard (eds.), *Sport and Festival in the Ancient Greek World*. The Classical Press of Wales (Swansea) 123-62.
- Burckhardt, J. 1998. *The Greeks and Greek Civilization*. Edited by O. Murray. Translated by S. Stern. St.Martin's Griffin (New York).
- Burkert, W. 1985. *Greek Religion*. Translated by John Raffan. Harvard University Press (Cambridge Mass.).
- Carne-Ross, D.S. 1985. *Pindar*. Hermes Books. Yale University Press (New Haven & London).
- Cartledge, P.A. 1981. "The Politics of Spartan Pederasty," *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 207: 17-36.
- Cartledge, P.A. 1987. *Agesilaos and the Crisis of Sparta*. Duckworth (London).
- Casson, L. 2001. *Libraries in the Ancient World*. Yale University Press (New Haven & London).
- Christesen, P. 2002. "On the Meaning of γυμνάζω," *Nikephoros* 15: 7-37.
- Christesen, P. 2007. *Olympic Victor Lists and Ancient Greek History*. Cambridge University Press (Cambridge).
- Crowther, N.B. 1982. "Athletic Dress and Nudity in Greek Athletics," *Eranos. Acta philologica suecana* 80: 163-8.
- de Romilly, J. 1992. *The Great Sophists in Periclean Athens*. Translated by J. Lloyd. Clarendon Press (Oxford).
- Dickie, M.W. 1983. "Phaeacian athletes," i F. Cairns (ed.), *Papers of the Liverpool Latin Seminar IV*. Francis Cairns (Liverpool) 237-76.
- Dickie, M.W. 1984. "Fair and Foul Play in the Funeral Games in the *Iliad*," *Journal of Sport History* 11: 8-17.
- Dillon, J. 2003. *The Heirs of Plato. A Study of the Old Academy (347 – 274 BC)*. Oxford University Press (Oxford).

- Donderer, M. 1996. "Zeugnisse Kleinasiens für Agone in den Bildenden Künsten," i Fritz Blakolmer *et al.* (eds.), *Fremde Zeiten. Festschrift für Jürgen Borchhardt zum sechzigsten Geburtstag*. Phoibos Verlag (Wien) 329-38.
- Döring, K. 2008. "Platons Garten, sein Haus, das Mouseion und die Stätten der Lehrtätigkeit Platons," i F. Alesse *et al.* (eds.), *Anthropine Sophia*. Bibliopolis (Napoli) 257-73.
- Dover, K.J. 1989. *Greek Homosexuality*². Harvard University Press (Cambridge Mass).
- Dunkle, R. 1981. "Some Notes on the Funeral Games: Iliad 23," *Prometheus* 7: 11-8.
- Dunkle, R. 1987. "Nestor, Odysseus, and the *Mêtis*-*Biê* Antithesis: The Funeral Games, *Iliad* 23," *The Classical World* 81: 1-17.
- Ebert, J. 1972. *Griechische Epigramme auf Sieger an gymnischen und hippischen Agonen* (Berlin).
- Flower, M.A. 2000. "From Simonides to Isocrates: The Fifth-Century Origins of Fourth-Century Panhellenism," *Classical Antiquity* 19: 65-101.
- Fortenbaugh, W.W. *et al.* 1992. *Theophrastus of Eresus. Sources for his Life, Writings, Thought and Influence. Part One*. E.J. Brill (Leiden).
- Frost, F.J. 1980. *Plutarch's Themistocles. A Historical Commentary*. Princeton University Press (Princeton).
- Gerber, D.E. 1982. *Pindar's Olympian One: A Commentary*. University of Toronto Press (Toronto, Buffalo & London).
- Glass, S.L. 1988. "The Greek Gymnasium. Some Problems," i W.J. Raschke (ed.), *The Archaeology of the Olympics. The Olympics and Other Festivals in Antiquity*. The University of Wisconsin Press (Madison) 155-73.
- Golden, M. 1998. *Sport and Society in Ancient Greece*. Key Themes in Ancient History. Cambridge University Press (Cambridge).
- Grønbech, V. 1961. *Hellas. Kultur og religion. I. Adeltiden*². Gyldendal (København).
- Gzella, S. 1971. "Problem of the Fee in Greek Choral Lyric," *Eos* 59: 189-202.
- Haake, M. 2007. *Der Philosoph in der Stadt. Untersuchungen zur öffentlichen Rede über Philosophen und Philosophie in den hellenistischen Poleis*. Vestigia 56. Verlag C.H. Beck (München).
- Haake, M. 2009a. "Der Philosoph Satyros, Sohn des Philinos, aus Athen. Zu zwei neuen hellenistischen Ehrendekrete aus Larisa für einen bislang unbekanntem Philosophen," *Tyche* 24: 49-57.
- Haake, M. 2009b. "'Doing Philosophy' – Soziales Kapital versus politischer Mißkredit? Zur Funktionalität und Dysfunktionalität von Philosophie für die Elite im sozialen und politischen Raum des klassischen Athen," i C. Mann *et al.* (eds.), *Rollenbilder in der athenischen Demokratie: Medien, Gruppen, Räume im politischen und sozialen System*. Reichert (Wiesbaden) 114-45.
- Hansen, M.H. 1999. *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes*². Bristol Classical Paperbacks. Bristol Classical Press (London).
- Hansen, M.H. & Nielsen, T.H. (eds.). 2004. *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Oxford University Press (Oxford).
- Herrmann, F.G. 1995. "Wrestling Metaphors in Plato's *Theaetetus*," *Nikephoros* 8: 77-109.

- Herrmann, H.-V. 1988. "Die Siegerstatuen von Olympia," *Nikephoros* 1: 119-83.
- Heubeck, A. et al. 1988. *A Commentary on Homer's Odyssey* I. Clarendon Press (Oxford).
- Hjortsø, L. 1960. *Olympia. Den græske Olympiade*. Gyldendal (København).
- Hinckley, L.V. 1986. "Patroclus' Funeral Games and Homer's Character Portrayal," *The Classical Journal* 81: 209-21.
- Hornblower, S. 2004. *Thucydides and Pindar. Historical Narrative in the World of Epinikian Poetry*. Oxford University Press (Oxford).
- Howland, R.L. 1954. "Epeius, Carpenter and Athlete (or What Made the Achaeans Laugh at 'Iliad', XXIII, 840)," *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 183: 15-6.
- Jackson, H. 1920. "Aristotle's Lecture-Room and Lectures," *The Journal of Philology* 35: 191-200.
- Jebb, R.C. 1905. *Homer: An Introduction to the Iliad and the Odyssey*⁷. James Maclehose & Sons (Glasgow).
- Johansen, H.F. 1981. *Pindar. Tretten epinikier*. Klassikerforeningens Kildehæfter (Herning).
- Johansen, H.F. 1984. *Fri mands tale. Græsk litteratur indtil Alexander den Stores tid*. Centrum (Århus).
- Kitchell, K.F. Jr. 1998. "But the Mare I Will Not Give Up': the Games in *Iliad* 23," *Classical Bulletin* 74: 159-71.
- Kokolakis, M. 1992. "Intellectual Activity on the Fringes of the Games," i W. Coulson & H. Kyrieleis (eds.), *Proceedings of an International Symposium on the Olympic Games* (Athen) 153-8.
- Krause, J.H. 1841. *Die Pythien, Nemeen und Isthmien*. Verlag von Johann Ambrosius Barth (Leipzig); genoptrykt hos Georg Olms Verlag, Hildesheim & New York 1975.
- Kyle, D.G. 1984. "Non-Competition in Homeric Sport: Spectatorship and Status," *Stadion* 10: 1-19.
- Kyle, D.G. 1993. *Athletics in Ancient Athens*². E.J. Brill (Leiden, New York & Köln).
- Kyle, D.G. 1998. "Games, Prizes, and Athletes in Greek Sport: Patterns and Perspectives," *Classical Bulletin* 74.2: 103-27.
- Kyle, D.G. 2007. *Sport and Spectacle in the Ancient World*. Blackwell Publishing (Oxford).
- Lämmer, M. 1975-76. "The Nature and Function of the Olympic Truce in Ancient Greece." *History of Physical Education and Sport* 3: 37-52.
- Lämmer, M. 1982-83. "Der sogenannte Olympische Friede in der griechischen Antike." *Stadion* 8-9: 47-83.
- Laser, S. 1987. *Sport und Spiel*. *Archaeologia Homerica*, Kap. T. Vandenhoeck & Ruprecht (Göttingen).
- Lattimore, S. 1988. "The Nature of Early Greek Victor Statues," i S.J. Bandy (ed.), *Coroebus Triumphs. The Alliance of Sport and the Arts*. Bandy (San Diego) 245-56.
- Lear, A. & Cantarella, E. 2008. *Images of Ancient Greek Pederasty – Boys were their Gods*. Routledge (London).
- Lee, H.M. 2001. *The Program and Schedule of the Ancient Olympic Games*. *Nikephoros Beihefte* 6. Weidmann (Hildesheim).

- Lewis, S. 1996. *News and Society in the Greek Polis*. Duckworth (London).
- Link, S. 2009. "Education and Pederasty in Spartan and Cretan Society," i S. Hodkinson (ed.), *Sparta. Comparative Approaches*. The Classical Press of Wales (Swansea) 89-111.
- Lorenz, T. 1991. "Der Doryphoros des Polyklet: Athlet, Musterfigur, politisches Denkmal oder mytischer Held?," *Nikephoros* 4: 177-90.
- Luce, T.J. 1997. *The Greek Historians*. Routledge (London & New York).
- Lynch, J.P. 1970. *Aristotle's School. A Study of a Greek Educational Institution*. University of California Press (Berkeley).
- McDevitt, A. 2009. *Bacchylides: The Victory Poems*. Translation with Introduction and Commentary. Bristol Classical Press (London).
- McDonnell, M. 1991. "The Introduction of Athletic Nudity: Thucydides, Plato, and the Vases," *Journal of Hellenic Studies* 111: 182-93.
- Mejer, J. 2003. "Platons Akademi?," i J. Mejer & D. Bloch (eds.), *Filosofiske skoler i Athen*. Det Nordiske Platonselskab (Athen) 7-20.
- Mikalson, J.D. 2007. "Gods and Athletic Games," i O. Palagia & A. Choremi-Spetsieri (eds.), *The Panathenaic Games*. Oxbow Books (Oxford) 33-40.
- Miller, S.G. 2000. "Naked Democracy," i P. Flensted-Jensen *et al.* (eds.), *Polis & Politics. Studies in Ancient Greek History Presented to Mogens Herman Hansen*. Museum Tusulanums Forlag (København) 277-96.
- Miller, S.G. 2004. *Ancient Greek Athletics*. Yale University Press (New Haven & London).
- Moretti, L. 1957. *Olympionikai, i vincitori negli antichi agoni olimpici*. Atti della Accademia Nazionale dei Lincei, Classe di Scienze morali, storiche e filologiche, Memorie, Ser. 8, vol. 8, fasc. 2 (Rom).
- Mouratidis, J. 1985. "The Origin of Nudity in Greek Athletics," *Journal of Sport History* 12: 213-32.
- Nails, D. 2002. *The People of Plato. A Prosopography of Plato and Other Socratics*. Hackett Publishing Company (Indianapolis & Cambridge).
- Nielsen, T.H. 2007. *Olympia and the Classical Hellenic City-State Culture*. Historisk-filosofiske Meddelelser 96. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab (København).
- Nielsen, T.H. 2010. "Sportskulturens omfang i det klassiske Grækenland," *Aigis* 10.2: 1-40.
- Nielsen, *Team Ephesos* = T.H. Nielsen, "Team Ephesos" (under udgivelse).
- Nisetich, F.J. 1980. *Pindar's Victory Songs*. The Johns Hopkins University Press (Baltimore).
- Papakonstantinou, Z. 2002. "Prizes in Early Greek Sport," *Nikephoros* 15: 51-67.
- Parker, R. 1996. *Athenian Religion. A History*. Clarendon Press (Oxford).
- Peim, O. 2000. "Die Siegerstatuen von Schwerathleten in Olympia und ihre Zusammenstellung durch Pausanias," *Nikephoros* 13: 95-109.
- Perlman, P. 2000. *City and Sanctuary. The Theorodokia in the Peloponnese*. Hypomnemata 121. Vandenhoeck & Ruprecht (Göttingen).

- Pirenne-Delforge, V. 2007. "Something to Do with Aphrodite': *Ta Aphrodisia* and the Sacred," i D. Ogden (ed.), *A Companion to Greek Religion*. Blackwell Companions to the Ancient World. Wiley-Blackwell (Oxford) 311-23.
- Pleket, H.W. 1992. "The Participants in the Ancient Olympic Games: Social Background and Mentality," i W. Coulson & H. Kyrieleis (eds.), *Proceedings of an International Symposium on the Olympic Games* (Athen) 147-52.
- Pollitt, J.J. 1978. "The Impact of Greek Art on Rome," *Transactions of the American Philological Association* 108: 155-74.
- Pritchard, D. 2003. "Athletics, Education and Participation in Classical Athens," i D.J. Philips & D. Pritchard (eds.), *Sport and Festival in the Ancient Greek World*. The Classical Press of Wales (Swansea) 293-349.
- Raschke, W.J. 1987. "Images of Victory," i W.J. Raschke (ed.), *The Archaeology of the Olympics. The Olympics and Other Festivals in Antiquity*. The University of Wisconsin Press (Madison) 38-54.
- Rausa, F. 1994. *L'immagine del vincitore. L'atleta nella statuaria greca dall'età arcaica all'ellenismo*. Fondazione Benetton/Viella Treviso (Rom).
- Roller, L.E. 1981. "Funeral Games for Historical Persons," *Stadion* 7: 1-18.
- Sansone, D. 1988. *Greek Athletics and the Genesis of Sport*. University of California Press (Berkeley, Los Angeles, & London).
- Scanlon, T.F. 2002. *Eros and Greek Athletics*. Oxford University Press (Oxford).
- Scott, L. 2005. *Historical Commentary on Herodotus Book 6*. E.J. Brill (Leiden).
- Shapiro, H.A. 2009. "Alcibiades: The Politics of Personal Style," i O. Palagia (ed.), *Art in Athens during the Peloponnesian War*. Cambridge University Press (Cambridge) 236-63.
- ShIPLEY, G. 1987. *A History of Samos 800 – 188 BC*. Clarendon Press (Oxford).
- Skinner, M.B. 2005. *Sexuality in Greek and Roman Culture*. Blackwell Publishing (Oxford).
- Smith, R.R.R. 2007. "Pindar, Athletes, and the Early Greek Statue Habit," i S. Hornblower & C. Morgan (eds.), *Pindar's Poetry, Patrons, and Festivals. From Archaic Greece to the Roman Empire*. Oxford University Press (Oxford) 83-139.
- Spivey, N. 2004. *The Ancient Olympics*. Oxford University Press (Oxford).
- Stewart, A. 2008. *Classical Greece and the Birth of Western Art*. Cambridge University Press (Cambridge).
- Sweet, W.E. 1985. "Protection of the Genitals in Greek Athletics," *The Ancient World* 11: 43-52.
- Tarrant, H. 2003. "Athletics, Competition and the Intellectual," i D.J. Philips & D. Pritchard (eds.), *Sport and Festival in the Ancient Greek World*. The Classical Press of Wales (Swansea) 351-63.
- Thuillier, J.-P. 1988. "La nudité athlétique," *Nikephoros* 1: 29-48.
- Tortzen, C.G. 2003. "Theophrastos scholarches. Lykeion under Theofrasts lederskab 318-286 f.Kr.," i J. Mejer & D. Bloch (eds.), *Filosofiske skoler i Athen*. Det Nordiske Platonselskab (Athen) 58-79.

- Trampedach, K. 1994. *Platon, die Akademie und die zeitgenössische Politik*. Historia Einzelschriften 66. Franz Steiner Verlag (Stuttgart).
- Trépanier, S. 2004. *Empedocles. An Interpretation*. Routledge (New York & London).
- Veblen, T. 1994 [1899]. *The Theory of the Leisure Class*. Dover Publications (New York). Opr. Macmillan, New York 1899.
- Walton, Y.M. 1982. "The Isthmian Games," *Canadian Journal of History of Sport* 13: 74-82.
- Whitehead, D. 1977. *The Ideology of the Athenian Metic*. Cambridge Philological Society. Supplementary Volume no. 4 (Cambridge).
- Willis, W.H. 1941. "Athletic Contests in the Epic," *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 72: 392-417.
- Young, D.C. 1984. *The Olympic Myth of Greek Amateur Athletics*. Ares Publishers (Chicago).
- Østergaard, J.S. 1991. "Allerede de gamle grækere. Kunst og sport," *Kvartalstidsskrift for fotografi* 3.3: 18.